

OTDK-DOLGOZAT

Szappanos Renáta

MSc

2013

**MEZŐGAZDASÁGI POTENCIÁL
ÉS A
MEZŐGAZDASÁGI TÁMOGATÁSOK
TERÜLETI VIZSGÁLATA**

**THE REGIONAL EXAMINATION OF AGRICULTURAL
POTENTIAL AND SUBSIDIES**

Szappanos Renáta

Kézirat lezárva: 2011. november 1.

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS

1. A MEZŐGAZDASÁG KIALAKULÁSA	2
1.1. A magyar mezőgazdaság múlt századi története	2
<i>1.1.1. A mezőgazdaság az I. és a II. világháború idején</i>	<i>4</i>
<i>1.1.2. A XX. század második fele</i>	<i>5</i>
<i>1.1.3. A rendszerváltás és a 90-es évek</i>	<i>6</i>
1.2. A mezőgazdaság fogalma	7
1.3. A mezőgazdaság nemzetgazdasági hozzájárulása.....	10
<i>1.3.1. A mezőgazdaság helye a nemzetgazdaságban</i>	<i>10</i>
1.4. Állattenyésztés kialakulása	13
<i>1.4.1. Állattenyésztés története</i>	<i>13</i>
<i>1.4.2. Az állattenyésztés fogalma</i>	<i>14</i>
<i>1.4.3. Az állattenyésztés jelentősége.....</i>	<i>15</i>
<i>1.4.4. Állattenyésztés a világban</i>	<i>16</i>
<i>1.4.5. Állatállomány adatai</i>	<i>16</i>
<i>1.4.6. Európai Unió adatok</i>	<i>17</i>
1.5. Növénytermesztés kialakulása	17
<i>1.5.1. Növénytermesztés története</i>	<i>18</i>
<i>1.5.2. Növénytermesztés fogalma</i>	<i>20</i>
<i>1.5.3. A növénytermesztés jelentősége</i>	<i>20</i>
<i>1.5.4. Növénytermesztés a világban</i>	<i>21</i>
<i>1.5.5. Növénytermesztési adatok</i>	<i>21</i>
<i>1.5.6. Európai Unió adatok</i>	<i>22</i>
2. KÖZÖS AGRÁRPOLITIKA	23
2.1. A KAP kialakulása.....	23
<i>2.1.1. A KAP alapvető célkitűzései.....</i>	<i>23</i>
<i>2.1.2. A KAP alapelvei</i>	<i>23</i>
<i>2.1.3. A KAP fejlődése.....</i>	<i>24</i>
<i>2.1.4. A KAP kezdeményezettjei, hatálya</i>	<i>27</i>
<i>2.1.5. A közösség szabályozó eszközei.....</i>	<i>27</i>
3. TÁMOGATÁSPOLITIKA.....	30
3.1. A mezőgazdaság támogatásának koncepciói	31
3.2. Mezőgazdasági támogatások hatásmechanizmusa	32
3.3. A mezőgazdasági támogatások csoportosítása	33
3.4. A támogatások intézményrendszere.....	35

3.5. Támogatások az EU csatlakozás előtt	38
3.6. Támogatások az EU csatlakozás után	39
3.7. Termelői támogatottság mérése	40
3.8. Támogatások	42
3.8.1. Sapard	42
3.8.2. Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program (AVOP)	43
3.8.3. Nemzeti Vidékfejlesztési Terv (NVT)	43
3.8.4. Új Magyarország Vidékfejlesztési Program (ÚMVP) 2007-2013	44
3.8.5. Közvetlen támogatások.....	45
3.8.6. Nemzeti támogatások.....	45
3.8.7. Új Széchenyi Terv.....	45
3.8.8. Piaci intézkedések	46
4. VIZSGÁLAT	48
4.1. A 6 évi GDP és mezőgazdasági GDP átlagának vizsgálata	50
4.2. A 6 évi beruházás és mezőgazdasági beruházás átlagának vizsgálata	51
4.3 A vetített adatok elemzése	53
4.3.1. A mezőgazdasági GDP és mezőgazdasági támogatások népességre vetített adatainak értelmezése	53
4.3.2. A mezőgazdasági GDP és mezőgazdasági támogatások termőterületre vetített adatainak vizsgálata.....	56
4.3.3. A mezőgazdasági beruházás és mezőgazdasági támogatások népességre vetített adatainak elemzése.....	60
4.3.4. A mezőgazdasági beruházás és mezőgazdasági támogatások termőterületre vetített értékeinek elemzése	62
5. ÖSSZEFOGLALÁS, KUTATÁSI EREDMÉNYEIM, JAVASLATAIM,.....	65
IRODALOMJEGYZÉK	69
MELLÉKLET.....	I
1. MELLÉKLET	II
2. MELLÉKLET	III
3. MELLÉKLET	IV
4. MELLÉKLET	V

TÁBLÁZAT ÉS ÁBRAJEGYZÉK

1. táblázat: A mezőgazdaság részaránya 1995-2010	12
2. táblázat: Mezőgazdasági GDP népességre vetítve (2005-2010)	II
3. táblázat: Mezőgazdasági támogatások népességre vetítve (2005-2010)	III
4. táblázat: Mezőgazdasági támogatások/mezőgazdasági GDP népességre vetítve (2005-2010)	55
5. táblázat: Mezőgazdasági GDP termőterületre vetítve (2005-2010)	IV
6. táblázat: Mezőgazdasági támogatás termőterületre vetítve (2005-2010)	IV
7. táblázat: Mezőgazdasági támogatások/mezőgazdasági GDP termőterületre vetítve (2005-2010)	58
8. táblázat: Mezőgazdasági beruházás népességre vetítve (2005-2010)	V
9. táblázat: Mezőgazdasági támogatás/mezőgazdasági beruházás népességre vetítve (2005-2010)	61
10. táblázat: Mezőgazdasági beruházás termőterületre vetítve (2005-2010)	V
11. táblázat: Mezőgazdasági támogatás/mezőgazdasági beruházás termőterületre vetítve (2005-2010)	63
1. ábra: PSE mutató alakulása Magyarországon	41
2. ábra: 6 év (2005-2010) GDP átlaga	II
3. ábra: 6 év (2005-2010) mezőgazdasági GDP át	51
4. ábra: 6 év (2005-2010) beruházási átlaga	II
5. ábra: 6 év (2005-2010) mezőgazdasági beruházási átlaga	52
6. ábra: Mezőgazdasági GDP népességre vetítve	53
7. ábra: Mezőgazdasági támogatások népességre vetítve	54
8. ábra: Mezőgazdasági GDP termőterületre vetítve	56
9. ábra: Mezőgazdasági támogatások termőterületre vetítve	57
10. ábra: Mezőgazdasági beruházás népességre vetítve	60
11. ábra: Mezőgazdasági beruházás termőterületre vetítve	62

BEVEZETÉS

Tudományos diákköri dolgozatom témájául a mezőgazdasági támogatásokat választottam, mivel nagyon nagy jelentőségük van napjainkban. A vizsgálatom célja, hogy megtudjam, a régiók között hogyan oszlanak meg a különféle mezőgazdasági kifizetések. A fejlett vagy a fejletlen régiók kapnak-e több összeget.

A dolgozat első részében, megnézem a mezőgazdaság történetét, megvizsgálom, a nemzetgazdasági helyét és hozzájárulását. Ezt követően az állattenyésztés és növénytermesztés kialakulását, fogalmát, jelentőségét, valamint a tenyésztési és termesztési adatokat, ezek elmúlt időszakban végbement változásait tekintem meg. S végül, megnézem, hogy az Európai Unión belül, mely országok bírnak jelentős termelési és termesztési értékekkel.

Mielőtt elkezdem a támogatási értékek elemzését, ismertetem a Közös Agrárpolitika kialakulását, fejlődését, alapelveit és szabályzó eszközeit. Majd megnézem, hogy a támogatáspolitikát hol helyezkedik el a Közös Agrárpolitikán belül. Áttekintem, hogy hogyan csoportosítjuk a támogatásokat, mi az intézményrendszere, milyenek a vélemények támogatásokról az EU-s csatlakozás előtti és az ezt követő időszakban.

A dolgozat további részében ismertetem azokat a programokat és támogatási jogcímeket, melyek keretében támogatást folyósítottak az elmúlt időszakban. Ezen keretek között kifizetett összegeket elemzem a dolgozat további részében. Kivételt képez az Új Széchenyi Terv, melynek kifizetési adatai nem álltak rendelkezésre a dolgozat készítésekor, de a teljesség kedvéért beletettem a dolgozatomba.

A vizsgálatom során elemzem a népességre és termőterületre vetített értékeimet 2005 és 2010 között, ehhez felhasználok a GDP-re, beruházásra, valamint a mezőgazdasági támogatásokra vonatkozó értékeket.

1. A MEZŐGAZDASÁG KIALAKULÁSA

Az emberré válás kétmillió éves fejlődésének végső szakaszában jött létre a kóborló ősember életformájában jelentős változást hozóan a természeti térség, az a mezőgazdaság, ahol - a későn kialakuló céltudatos tevékenységével, a táplálékszerzés helyévé formálva - már le is telepedett és termelésbe kezdett. Az emberré válás folyamatához viszonyítva rövid, csak valamennyivel több, mint 10 ezer éves múltú (I. e. IX. évezredben kezdődött.) Afrikában, Ázsiában, Amerikában i.e. a IX-VIII. évezredben, Európában i.e. a VI-V. évezredben, Ausztrália és Óceánia tájain 1 ezer éve alakult ki a mezőgazdaság. (Lőkös, 2000)

1.1. A magyar mezőgazdaság múlt századi története

Magyarország területe a Kárpát-medence teljes felszínét elfoglalta az I. világháborút követő trianoni békéig. A különböző adottságú vidékeken az ésszerű munkamegosztás, a termelt áruk kölcsönös cseréje ment végbe. Az Osztrák–Magyar Monarchia országai közötti gazdasági együttműködés többségében zavartalan volt.

Az ország 325 411 km²-nyi területe az I. világháború után több mint kétharmadával csökkent, népessége közel 60%-kal lett kevesebb. Ezen felül számos szerkezeti változás is végbement: az erdők 80%-a határon kívül, a szőlő és a szántó nagyobb része a jelenlegi ország területén maradt. Az élelmiszeripar létesítményeinek nagyobb hányada is erre a szakaszra esett. Rendkívül súlyos gazdasági következménye volt annak, hogy a Monarchia többi részének korábban vámmentes élelmiszer-felvevő piacai megszűntek.

Hazánk jelenlegi területe 93.030 km² a Kárpát-medence középső és nyugati részén helyezkedik el. Az Atlanti-óceántól való nagy távolság szárazabbá teszi az éghajlatot, azonban a nedves tengeri áramlatok hatása – ha kevésbé is, mint Nyugat-Európában – gyakran érezhető. A mezőgazdaság számára nagyon előnyös, hogy az ország a kontinentális, az óceáni és a mediterrán klíma határterületén fekszik. A klímaviszonyok az évek nagy részében jó alapot teremtenek a sokoldalú gazdálkodásra.

Az éghajlati viszonyoknak köszönhetően lehetséges, hogy a gazdaságok a haszonnövényeknek a többi országnál szélesebb választékát termeljék, és többirányú termelőtevékenységet végezzenek.

A természeti tényezőkben az elmúlt száz év alatt változások következtek be. A hőmérséklet alakulásában melegedés jelei mutatkoznak. A légkör további szennyezése az átlaghőmérséklet további növekedését eredményezi. Ennek a következménye az is, hogy az üvegházhatás fokozódik.

Nagymértékben romlott a vízháztartás. Az ország mély fekvése következtében az idegen országokból ide érkező folyók hozama jónak mondható, de korábbi hozamuk visszaesett és vizük szennyezettebb lett. Sok helyen lecsökkent a talaj vízkészlete, a kutak vízminősége és hozama jelentősen romlott. A légköri gázok (különösen a kéntartalmúak) a csapadékvizet is beszennyezték. Az úgynevezett savas esők az élő szervezetekre rendkívül károsak, a szántóföld minőségét rontják.

A föld termőképességének fenntartása érdekében, a talajerő rendszeres pótlása szükséges, amit a szerves trágyák mellett műtrágyákkal érnek el. A növényvédelem a kártevők elleni védekezés során többféle vegyi anyagot használ fel. A növénytermesztés nagymértékű kemizálása, a vegytartalmú szerek körütekintő alkalmazását kívánja meg, annak érdekében, hogy az indokolatlan környezeti ártalmak elkerülhetőek legyenek.

A mezőgazdaság számára a földfelszín alakulása többségében kedvező. A meredekebb részeken azonban az erózió és a defláció veszélyével számolni kell, amit a művelési ágak és a termelt növények helyes megválasztásával, megfelelő talajműveléssel és rendszeres talajvédelemmel kell megelőzni.

A múlt századi többségében félf feudális alapokon nyugvó nagybirtokrendszer szinte változatlanul fennmaradt a 20. század elején is, valamint a mezőgazdaság tőkés fejlődése csak kis mértékben haladt előre. A nagybirtokok kevés tőkét fordítottak a termelés korszerűsítésére. Az I. világháborúig, a talajjavítás, a műtrágya-felhasználás, a vízszabályozás és a gépesítés terén némi előrehaladást lehetett tapasztalni. A tőkés fejlődés egyik jele volt a földhasználatban, hogy a legelők a rétek, és erdők egy részét szántóföldi művelés alá vonták. A szántó később háttérbe került az ipar és az infrastruktúra fejlődése következtében. A gyümölcs- és a zöldségeskertek területe folyamatosan növekedett.

A 19. század utolsó évtizedeit sújtó agrárválság a századfordulóra enyhült és a növénytermesztés és az állattenyésztés is valamivel meghaladta korábbi színvonalát.

Az állattenyésztés fejlődése a 20. század során általában gyorsabb volt, mint a növénytermesztésé.

1.1.1. A mezőgazdaság az I. és a II. világháború idején

A századfordulón továbbra is a parasztság alkotta a társadalom legszegényebb rétegét, valamint a kisbirtokkal rendelkezők számát a nemesség elszegényedő rétege megnövelte. A legszegényebb törpebirtokosok és földnélküliek száma elérte a 3 millió családot. A 19. századi agrármegmozdulások ebben az évszázadban is folytatódtak a szociális kérdések kiéleződése miatt.

Az I. világháború idején Európa mezőgazdasága a kártételek és a férfi munkaerőhiány következtében tönkrement, a termelés a korábbi szint alá süllyedt. Magyarországon az utolsó háborús években a termelés a korábbinak kb. felére csökkent. Kötelezővé tették a termékek beszolgáltatását, a lakosság étel- és ruházati fogyasztása nagymértékben csökkent.

A háború utáni békekötések következtében az európai országok határai megváltoztak, a legnagyobb területi vesztes hazánk volt. A megmaradt országot és a mezőgazdaságot a trianoni békediktátum mellett további károk érték. A termelési színvonal háború alatti csökkenését a mezőgazdaság 5-6 év alatt tudta pótolni, és a korszerűsödési folyamatok csak lassan tudtak folytatódni. A kormány az egészségtelen birtokmegosztáson az 1920-as földreformtörvénnyel próbált javítani. Ez több mint 1,2 millió kat. holdnyi területet érintett, de az alapvető szociális problémákon nem tudott javítani. A törpebirtokosok és a föld nélküli napszámosok, cselédek csak kis mennyiségű földhöz jutottak. A legnagyobb mértékű juttatás, a telekosztás nyomán közel 300 ezer család jutott házhelyhez. A reform következtében kapott földterület árát hiteltörlesztés formájában kellett kifizetni, azonban ez sok gazdaság számára megoldhatatlan feladat volt, így eladósodtak és földjüket elárverezték.

Az 1920-as évek második felében, a termelés fejlődése meggyorsult, azonban a hamarosan kezdődő világgazdasági válság következtében újra megállt. Ez legnagyobb mértékben a gabonatermelő országokat – így hazánkat is – sújtotta. A növénytermesztés termékeinek áresése, átlépte az 50%-ot a válság öt éve alatt, de az állattenyésztésé is csak kis mértékben maradt el ettől. A válság éveiben nagymértékben megnöttek az eladatlan készletek, valamint a mezőgazdaság adósságterhei és a munkanélküliség is emelkedett.

A II. világháború idején, a hazánk területén folyó fegyveres harcok komoly pusztítást eredményeztek. A mezőgazdaságot érte a legnagyobb kár (az összes háborús kár 53%-át tette ki). Összességében ez a mezőgazdasági termelésből származó 1938. évi nemzeti jövedelemnek körülbelül a kétszeresét adta ki. Az élelmiszer-fogyasztás és a termelés 1945-ben jelentősen lecsökkent a korábban elért szinthez képest.

Az ország demokratikus átalakulása során elsőnek a földreform valósult meg. 640 ezer igénylőnek 1,9 millió hektárt (3,3 millió kat. holdat) adtak, ami átlagosan 2,9 hektárt (5,1 kat. holdat) jelentett.

Az újonnan földhöz jutottak és a megmaradt kisbirtokok rendkívül kis idő alatt pótolták a mezőgazdaságban keletkezett háborús károkat, elkerülhetővé téve ezáltal az éhínséget. A további fejlődést azonban nem tette lehetővé a gazdaság korszerűsítéséhez rendelkezésre álló tőke kis volumene és a sztálini elveken alapuló, politikai töltetű döntések.

Rendkívül sok kárt okozott a termékek szovjet mintára bevezetett beszolgáltatási rendszere, amely a kötelezettségeket erőszakkal hajtotta be.

1.1.2. A XX. század második fele

Az 1950-et követő időszakban a szovjet típusú kolhozrendszer valósult meg. A hatás borzasztó volt, a termelés nagymértékben visszaesett, néhány év alatt több mint 250 ezer gazda hagyott fel a földműveléssel.

A termés hozamok lecsökkentek és az alacsony begyűjtési árak visszavetették a parasztok jövedelmét. Az élelmiszerárak megnövekedtek ennek következtében a termelők egy része maga is vásárlóként jelent meg a piacon.

A megmaradt magángazdaságokat, 1959 után termelőszövetkezetekbe tömörítették. A parasztok tömegeinek egyéni sorsába durván beavatkoztak, sokakat más ágazatba való elhelyezkedésre készítettek. Az átszervezés eredményeképpen a korábbi kisparaszti eszközök nagy része kiesett a termelésből és óriási állami támogatással történő beruházások váltak szükségessé. Ezzel lehetővé tették a termelés gyors ütemű fejlesztését és ennek folytán a mezőgazdaság nemzetközi mértékkel mérve is kiemelkedő ütemű fejlődést ért el, s korábbi lemaradását az európai országok többségéhez képest behozta.

A mezőgazdaság el tudta látni a hazai élelmiszer-szükségletet, és az 1970–1980-as években a magas szintű hazai élelmiszer-fogyasztás mellett, a termelés egyharmada kivitelre ment. Az eredmények abból adódtak, hogy a nagyüzemek és a másfél millió mezőgazdasági kistermelő egyre hatékonyabban működött együtt.

Ezt követően azonban az 1980-as években a világgazdaságot érintő válságjelenségek nyomán a mezőgazdaság jövedelmezősége egyre romlott, s egyre több nagyüzem vált veszteségessé. Szükségesek lettek volna olyan gazdaságpolitikai intézkedések, amelyek a versenyképességet visszaállítják, de ez nem történt meg, és a termelés megrekedt az évtized első felének színvonalán.

1.1.3. A rendszerváltás és a 90-es évek

1990-ben a politikai rendszerváltással a mezőgazdaság körülményei változásokon mentek keresztül. Az 1991. évi XXV. Törvény lehetővé tette a föld és az elkobzott vagyontárgyak korábbi tulajdonosainak kárpótlását. Eszközök és hitel hiányában csak kevés korszerűnek mondható magángazdaság alakult ki. A gazdaságok többsége hagyományos kisparaszti szinten termelt. Az árverések rendszere a földhöz jutáskor sok gazdálkodót sújtott. Többségük nem kapott életképes méretű és felszereltségű gazdaságot, sokan földjüket bérbeadással hasznosították.

A nagyüzemek többsége vagy megszűnt, vagy csak hosszabb idő után tudott kilábalni a válságból. A mezőgazdasági termelés az 1990-es években a korábbi szint több mint egyharmadával csökkent. Megnőtt a vetetlen szántóterületek száma, alacsonyabb mértékű lett a műtrágya-felhasználás, romlott a vetőmagellátás, nem voltak mezőgazdasági gépberuházások. S mindezeket tetézte, hogy egymást követték az aszályos évek. Valamint a keleti piacok fizetőképes keresletének visszaesésével egyidejűleg a jól szabályozott nyugati piacokon sem sikerült előrelépni.

A mezőgazdasági munkából származó jövedelmek az 1990-es években nagymértékben csökkentek. Az élelmiszerárak emelkedése az egész lakosság életszínvonalára negatív hatással bírtak.

A kilábalás érdekében keresni kellett azt az üzemszerkezetet és agrárpolitikát, aminek segítségével a világpiaci követelményekhez igazodva, megfelelő támogatási rendszerrel, a magyar mezőgazdaság ismét felemelkedhet. (Szász, 1996-2000)

„Hazánk mezőgazdaságában a rendszerváltás legjelentősebb szakasza lezárult.”
(Hajós, 2000)

Magánkézbe került a föld, a termelőszövetkezetek pedig magán- és társas gazdaságokká alakultak. Kisebb gazdaságok alakultak ki a nagyüzemek helyett, de a létrejött szövetkezetek mérete jóval kisebb lett a korábbiakhoz képest. A termelők előnytelen helyzetbe kerültek a felvásárlási és értékesítési szervezetekkel fennálló kapcsolatukba, mivel ezek nemcsak a hazai, hanem a nemzetközi piacon is jelen vannak. A mezőgazdasági termékek árának kialakításában csak olyan szervezetek érhetnek el érdemi sikereket, amelyek folyamatosan, azonos és kiváló minőségű és nagy mennyiségű terméket tudnak előállítani, s ez által tudják javítani alkupozíciójukat.

Mindezekből következtethető, hogy a mezőgazdasági termelésben foglalatosskodó szervezeteknek elemi érdekük, hogy minél nagyobb horizontális integrációt alakítsanak ki, mert így a felvásárlókat, a feldolgozókat és az értékesítőket nagy mennyiségű áruval tudják ellátni.

Ezek a horizontális kapcsolatok, azonban csak a mezőgazdasági termékek mennyiségi koncentrációját biztosítják. A mezőgazdasági nyerstermékek előállításában elérhető jövedelem az egész világon elég alacsony, ezért e termékek létrehozóinak elsődleges szempontként kellene figyelembe venni, hogy a feldolgozási lánc minél hosszabb szakaszát a vertikális integráció keretein belül saját maguk birtokolják, ezáltal termékeik hozzáadott értéke növekedne, s egyben jövedelmezőségi pozíciójuk is javulna. (Hajós, 2000)

A 90-es években végbemenő változásokról hasonlóan vélekedik Szász (1996-2000) és Hajós (2000), de utóbbi felvázol egy megoldási lehetőséget, hogy a magyar mezőgazdaság helyzete hogyan tudna javulni.

1.2. A mezőgazdaság fogalma

Az ipar mellett a mezőgazdaság az anyagi termelés másik jelentős ága, amely, a természeti erők segítségével a termőföldre alapozva hozza létre termékeit. A termelésben élő szervezetek vesznek részt, amelyeken biológiai folyamatok mennek végbe.

Két fő ága van: a növénytermesztés és az állattenyésztés. Kapcsolódó területek: az erdészet, vadászat, halászat és a termeléssel összefüggő iparágak, illetve szolgáltatások. Régen a mezőgazdaságot a kapcsolódó ágazatokat és a bányászatot együtt az őstermelés egyik ágának tekintették. Azonban később a bányászatot ipari tevékenységek közé sorolták.

A termelést befolyásoló tényezők: a föld és a termelésben részt vevő élő szervezetek minősége, a gépi és az emberi munka mennyisége, szakszerűsége, az éghajlati adottságok, s a közgazdasági viszonyok.

A mezőgazdaság legfőbb feladata a hazai lakosság élelmiszer szükségletének kielégítése. Az ország gazdaságát megfelelő adottságok birtokában, fejlett termelési színvonallal aktív külkereskedelmi egyenleghez juttathatja. A magyar mezőgazdaságra nagyrészt a hazai szükséglet meghaladó mértékű termelés volt jellemző, a feleslegeket a külföldön adták el. (Szász, 1996-2000)

A korábbi lexikonok és szakkönyvek szerint a mezőgazdaság a nemzetgazdaság egyik ága, amely ipari nyersanyagokat, növényi és állati eredetű élelmiszereket állít elő. Ez a hagyományos megfogalmazás, mint nyersanyagtermelő tevékenység nevezi. A régi szakirodalmak szerint mezőgazdaság olyan őstermelő gazdasági ág, amely alapjaiban a természeti tényezőkre támaszkodik.

A régi megfogalmazáshoz és tartalomhoz képest a mezőgazdaság gazdasági lényege és szerepe átalakult. Ma is igaz, hogy a mezőgazdaság termelési tényezői között lényegesek a természeti tényezők (víz, föld, kémiai és biológiai faktorok stb.). De a termelés technikája és technológiája, valamint gazdálkodásának rendszere alapjaiban megváltozott az utóbbi fél évszázadban.

Az iparhoz hasonló technológiai rendszerű termelési folyamatok fő jegyeit viselő, egyúttal az élelmiszertermelő és forgalmazó tevékenységekkel mindinkább integrálódó korszerű mezőgazdaság felváltotta a kézi munkán és az állati igán alapulót. A mai gazdaságban a mezőgazdaság eredeti szerepe bonyolultabb és jóval több a korábbinál, ezért árnyaltabban kell meghatározni.

A családi gazdaságok, kis-, közép- és nagyvállalatok tevékenysége tükrözi, hogy maradtak ebben a szférában hagyományos termelési és felhasználási rendszerek (pl. a nagyobb részt

önellátásra, a felesleg értékesítésére berendezkedett családi gazdaságok). Ellenben erőteljesen megnőtt, sőt uralkodóvá vált (a hagyományoshoz képest) az árutermelő vállalkozás.

Az élelmiszertermelés során a mezőgazdaság alapvetően nyersanyagtermelő, s ez határozza meg a nemzetgazdaság egészébe és az élelmiszertermelésbe való beilleszkedését és szerepét. (Vasa-Villányi, 2007)

Szász (1996-2000) és Vasa-Villányi (2007) egyetértenek abban, hogy a mezőgazdaság nyersanyag termelő, őstermelő ág és alapvetően a természeti tényezőkre támaszkodik, azonban utóbbiak úgy vélik, hogy óvatosan kell fogalmazni, mivel a mezőgazdaság szerepe megváltozott.

1.3. A mezőgazdaság nemzetgazdasági hozzájárulása

A gazdasági növekedéshez a mezőgazdaság az alábbiakkal járul hozzá:

- Az ipar és a szolgáltatások számára munkaerőt ad át. Ez abból adódik, hogy a gazdasági és technikai fejlődésnek köszönhetően a mezőgazdaság egyre kevesebb munkaerőt foglalkoztat.
- Az ipar felvevőpiaca. Az ipar egyre korszerűbb és egyre több terméket kínál a mezőgazdaságnak, ezáltal hatékonyabb a termelés, s ez a mezőgazdaságban a termelés növelésére ösztönöz.
- A mezőgazdaság fejlődése más gazdasági ágazatokat is fejlődésre ösztönözhet. pl. hozzájárulhat gépek gyártásához.

(Lőkös, 2000)

1.3.1. A mezőgazdaság helye a nemzetgazdaságban

A mezőgazdaság nemzetgazdaságon belüli súlya a rendszerváltástól napjainkig folyamatosan csökken. (Szűcs, 2003)

2010-ben az eddig említett szektor a bruttó hazai termék (GDP) termeléséhez 2,9%-os aránnyal járult hozzá. Az agrárgazdaság a foglalkoztatásból 4,5%-kal a beruházásokból 4,8%-kal részesedett. A részaránya a rendszerváltás után szinte folyamatosan csökkent a foglalkoztatásban, illetve a nemzetgazdaság bruttó hozzáadott értékének és ezzel összefüggésben a bruttó hazai terméknek előállításában, a beruházásokban változó tendencia érvényesült.

A nemzetgazdasági értéktermelésben a mezőgazdaság aránya tartotta a korábbi szintjét 2007-ben is a magas gabonaár a gyenge hozamok ellenére is. 2008-ban az árunövények bő termése, továbbá a vágóállatok és állati termékek áremelkedése növelte az arányt. 2009-ben csökkent az értéktermelésben a részesedése, mivel csökkent a kibocsátás s ehhez társult a növényi termékek és a tej nagyarányú áresése. 2010-ben a kibocsátás tovább mérséklődött, a növénytermesztési és kertészeti termékek árában történt jelentős emelkedés történt, s ennek köszönhetően kis mértékben, de növekedett a mezőgazdaság

súlya a nemzetgazdaságban. A támogatások miatt 2008–2009-ben a beruházásokban nőtt, 2010-ben csökkent a mezőgazdaság aránya, volumene ekkor 25,5%-kal volt kevesebb az előző évitől. Az elmúlt évekhez hasonlóan az agráriumban is foglalkoztatottak számának és arányának mérséklődése volt jellemző, 2010-ben tovább csökkent a foglalkoztatottak aránya 2009-hez képest. 2009-ben a trendtől eltérően nőtt ez az arány, ez abból adódott, hogy a válság miatt munkahelyet veszítők egy részének elsődleges jövedelemforrása lett a saját fogyasztásra korábban is végzett mezőgazdasági tevékenység.

Az EU-csatlakozás után a beáramló import és a külpiaci gabonakereslet csökkenése miatt az élelmiszer-gazdaság 2004–2006-ban a korábbinál kisebb, ezt követően azonban már újra megnövekedett összeggel javította a külkereskedelmi egyensúlyt. 2007–2008-ban az élelmiszer kivitel többlete főként a gabonaexport növekedéséből származott. A külkereskedelmi többlet növekedéséhez elsősorban a húsok, gabonafélék, a nyersanyagok közül pedig az egyre nagyobb jelentőséggel bíró olajos magvak járultak hozzá.¹

1. táblázat: A mezőgazdaság részaránya 1995-2010

Év	A mezőgazdaság részaránya		
	Foglalkoztatásban %	A Bruttó hazai termék (GDP) termelésében	A Beruházásban
1995	8,0	6,8	2,9
2000	6,6	4,6	4,7
2001	6,3	4,5	5,5
2002	6,2	4,0	5,5
2003	5,5	3,7	6,1
2004	5,3	4,1	4,3
2005	5,0	3,6	4,5
2006	4,9	3,5	4,2
2007	4,7	3,4	3,7
2008	4,4	3,7	4,7
2009	4,6	2,5	5,6
2010	4,5	2,9	4,8

Forrás: Saját szerkesztés, Mg, 2010. 2011.

Szűcs (2003) állítását, miszerint a mezőgazdaság aránya a nemzetgazdaságban a rendszerváltás óta csökken az ismertetett adatok alátámasztják.

¹ <http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xftp/idoszaki/mezo/mezo10.pdf>

1.4. Állattenyésztés kialakulása

Az állattenyésztés végig jelen volt az ember történetében. A halászat, a vadászat során az ember a vadonban élő állatokat ejtette el, azoknak húsát táplálkozásra, melléktermékeit, bőrét, szőrmejét, öltözködési, s egyéb célra használta fel. A későbbiek folyamán több állatfajt házasított, azokat tartotta, szaporította, takarmányozta és tenyésztette. Így kialakult az állattenyésztés, a céltudatos, szervezett állattermék-előállítás. (Gulyás, 2006)

1.4.1. Állattenyésztés története

Az egyik fő hajtóereje a magyar mezőgazdaság 20. századi előrelépésének az állattenyésztés volt. A fejlettség legfontosabb mutatójának általában az állattenyésztésnek a növénytermeléshez viszonyított minél magasabb arányát tekintik. Magyarországon az állattenyésztés 1970-ben érte el a növénytermesztési ágazat termelési szintjét és ezt követően azt felülmúlta. Az 1990-es évek első felében termeléseszkökenés következett be, s ez miatt ismét a növénytermelési főágazat adta a termelés több mint felét.

A 19. században fokozatosan korszerűsödött a korábbi évszázadok legeltető állattartási módja. Elkezdtek a korábbi időszakokban tenyésztésben lévő állatfajták szinte teljes kicserélését nagyobb termelőképeségű fajtákra. Egyre többen tartottak istállóban állatokat. Az élelmiszeripar kiépülésével létrejöttek a korszerű vágóhidak és az ipari jellegű hizlaldák, kiépült a tejipar és mögötte a nagyüzemi tehenészetek. Az állattenyésztés által előállított termékek a fogyasztásban és a kivitelben egyre jelentősebb arányt képviseltek.

A 20. században az állattenyésztést sok akadály hátráltatta. A fejlődés a századfordulót követően megállt. A megjelenő állatbetegségek miatt a szarvasmarha-, de különösen a sertésállomány a múlt század utolsó évtizedeiben stagnált, míg a juhállomány, részben a tengerentúli gyapjúverseny, részben a legelőterületek visszaszorulása miatt nagyon lecsökkent.

Az I. világháborút követő időszakban, az állattenyésztés termelési színvonala hosszú ideig nem érte el a háború előtti. Bár az ország állatállománya 1925-ig folyamatosan emelkedett, kevesebb volt, mint a háború előtt. A gazdasági világválságot megelőző

mezőgazdasági recesszió következtében az ország állatállománya ismét lecsökkent. Az állattenyésztés hozamai és minősége csak 1933 után emelkedett.

A II. világháború hadieseményei az állatállományban okozták a legnagyobb mértékű pusztítást. Több évig tartott, míg az állatállomány kiheverte a háború által okozott károkat. A sertésállomány 1949-re, a szarvasmarha-állomány 1950-re, a juhállomány 1953-ra üttötte meg 1942. évi szintet. Azonban a lóállomány a háború előtti szintet már soha többé nem tudta megközelíteni.

A nagyüzemek fejlődése, majd az iparszerű mezőgazdasági termelés olyan mennyiségű takarmány – elsődlegesen szemestakarmány – termést produkált, amely az ország állatállományának emelkedését, az állati termékek termelésének fokozását tette lehetővé.

Az 1960-as és az 1980-as évek között nagymértékben átalakult az állattenyésztés szerkezete. A szarvasmarha-tenyésztés volt a legjelentősebb állattenyésztési ágazat az 1960-as évek elejéig, közel 40%-os arányával. Az 1970-es évektől azonban fokozatosan csökkent ez az arány, s így elveszítette vezető helyét. A sertés-tenyésztés termelési értéke már az 1970-es évek közepén meghaladta a szarvasmarha tenyésztését. A legnagyobb növekedést a baromfitenyésztés érte el.

Az 1980-as évek közepére megállt az állattenyésztés fejlődése, sőt az 1990-es évek elején visszaesés volt tapasztalható. A sertések száma 5 millió alá, a szarvasmarhák száma 1 millió alá, a baromfiállomány 36 millió alá esett vissza. Az 1990-es években jelentősen csökkent a vágóállat és más állati termékek termelése, de még mindig felülmúlta az 1970. évi termelést. (Schindele, 1996-2000)

1.4.2. Az állattenyésztés fogalma

Az állattenyésztés hétköznapi értelemben gazdasági állatok tenyésztését jelenti. A mezőgazdasági tevékenység körébe is főként a gazdasági állatok tenyésztése tartozik. Tenyésztjük a laborállatokat és hobbiállatokat is, alkalmanként magas színvonalon, ezek tenyésztése a mezőgazdaságtól elkülönül. (Gulyás, 2006)

Az állattenyésztés, mint tevékenység mást jelent szűkebb és mást jelent tágabb értelemben. Tágabb értelmezésben az állatok hasznosítására irányul, és magába foglalja az állati termékek és szolgáltatások előállításának minden elemét. Ebből következik, hogy az állattenyésztés az állatok elhelyezésével, takarmányozásával, tartásával, ápolásával, gondozásával, szaporításával, egészségvédelmével, az állati termékek nyerésével (pl. nyírás, fejés, vágás) az állatokkal kapcsolatos munkákat, s azok szervezését, irányítását foglalja magába. Manapság vannak olyan állattenyésztők, akik kizárólag nemesítéssel, mások szaporítással, tartással, hizlalással, s az állatorvosok az állatok egészségének védelmével foglalkoznak. (Szabó, 2004)

Szűkebb értelemben az állattenyésztés állatnemesítést jelent, az állatok genetikai képességének generációról generációra történő javítása, illetve az erre összpontosító tevékenység. Egyes állatfajok esetében (pl. baromfi) az árutermelés elkülönül, ezzel szemben (pl. szarvasmarha) a nemesítés és az árutermelés legtöbbször ugyanazon a helyen és állománnyal történik. (Gulyás, 2006)

1.4.3. Az állattenyésztés jelentősége

Gazdasági állataink hasznát a nélkül is igénybe tudnánk venni, hogy levágnánk azokat. (pl. tej, gyapjú, tojás). Azonban egyes termékek, csak akkor állnak rendelkezésre, ha levágjuk az állatokat (bőr, hús). A tenyésztett gazdasági állataink húsát vágásuk után is tudjuk hasznosítani, még akkor is, ha eredetileg egyéb célra tartottuk azokat.

Az állattenyésztésnek kiemelkedően fontos szerepe van az élelmiszerellátásban. (hús, tej, tojás). A világ népességének növekedésével együtt az állattenyésztés jelentősége is növekszik.

Az állattenyésztés további fontos haszna az ipari alapanyagok (pl. bőr, csont, szaru, szőr) és gyógyszeripari alapanyagok (pl. vér) termelése és előállítása.

A történelem során fontos feladata volt az erőtermelés (pl. málhás-igás állatok), de manapság is jelentős szerepe van az állati erőnek, ügyességnek, gyorsaságnak (pl. lovassportok és lóversenyzés). Kiemelkedő feladata az állattenyésztésnek a növényi

melléktermékek és gyepterületek hasznosítása, s a nemzeti parkok területén a természetvédelmi célú legeltetési állattartás is.

Az állattenyésztési melléktermékek közül az istállótrágyának jelentős szerepe van a talaj tápanyag- és szervesanyag-utánpótlását illetően. Napjainkban fontos szempont a gazdasági állatok kedvtelés, sport, szabadidő eltöltése érdekében történő tartása. Igen jelentős szerepe van az állattenyésztésnek az őshonos, régi állatok fenntartása, a génmegőrzés az ökológiai állattartás, a vidéki turizmus és speciális hazai állati termékek előállítása szempontjából (pl. racka juh, mangalica sertés, magyar szürkemarha), mindezek mellett kulturális örökségünk részei és fontos esztétikai és társadalmi értéket is képviselnek. (Gulyás, 2006)

1.4.4. Állattenyésztés a világban

Az állati eredetű élelmiszerek iránti kereslet kontinensenként eltérő módon, de a világon mindenhol emelkedik és a táplálkozásban elfoglalt arányuk az életszínvonal egyik fokmérője.

Az emberiség szempontjából komoly problémát jelent, hogy a mezőgazdaság – és ezen belül az állattenyésztés – élelmiszer termelése nincs arányban a Föld népességének rohamos növekedésével. Napjaink egyik legnagyobb kihívása a világméretű éhség elleni globális küzdelem. Az alultápláltság, az éhezés, az egyoldalú táplálkozás különösen a harmadik világ országaiban embermilliók természetellenes halálát eredményezi, a Föld lakosságának legalább egyharmadát érinti. A becslések szerint a Föld lakossága a 21. század derekán 10 milliárd körül stabilizálódik, tehát 60 év múlva előreláthatólag a mai népesség kétszeresét kell ellátni a mainál magasabb színvonalon. (Vidács, 2003)

1.4.5. Állatállomány adatai

Az állatállomány a 2010. december 1-jei összeírás szerint általában csökkent, az állatfajokon belül csak a baromfiállomány nőtt az egy évvel korábbihoz viszonyítva. Az összeírás alapján a gazdaságok 681 ezer szarvasmarhát tartottak. A szarvasmarhák száma több évtizedes csökkenést követően a 2000-es évek végén stabilizálódott, 2010-ben

azonban tovább csökkent a számuk. A tehénállomány 309 ezer darab volt, számuk nem csökkent nagymértékben. A tejhasznú tehenek száma 19 ezerrel kevesebb lett, a húshasznú tehénállomány ezzel szemben 6 ezerrel lett több.

A sertésállomány megközelítőleg 3,2 millió darabból állt, 2%-kal maradt el az előző évinél. Azonban 2005–2009 átlagát tekintve a 13%-ot is meghaladja a csökkenés.

A kisüzemi sertéstartók romló jövedelemhelyzetét mutatja, hogy az egyéni gazdaságokban az állomány folyamatosan csökken, azonban a gazdasági társaságok a jelentős ingadozások mellett is elérik a 2000-es évek elején mért adatokat.

Az EU-csatlakozás előtt 2003 decemberében az egyéni gazdaságok, még az ország sertésállományának 46%-val rendelkeztek, 2010 telén már csupán csak 26%-ával.

A juhállomány összességében 3%-kal, az anyajuhok száma 13%-kal csökkent 2009-hez képest. 2010-ben 1,2 millió darab volt. A baromfiállomány (2010-ben 42 millió darab) összességében több mint 4%-kal emelkedett az előző évhez viszonyítva, sőt az előző öt év átlagát 6%-kal múlta felül.²

1.4.6. Európai Unió adatok

Hazánk rendelkezett 2010 decemberében az EU sertésállományának 2%-ával és az EU szarvasmarha-állomány kevesebb, mint 1%-ával. Az EU-tagállamok között a legnagyobb sertésállománnyal (Spanyolország, Németország, Franciaország, Lengyelország, Dánia és Hollandia) rendelkeztek, együtt a közösség sertésállományának háromnegyedét (lakosságsúlyuknál jóval nagyobb részét) birtokolták. Az EU-n belül a szarvasmarha-állomány közel felével 3 ország rendelkezett 2010-ben (Németország, Franciaország és az Egyesült Királyság).³

1.5. Növénytermesztés kialakulása

² <http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xftp/idoszaki/mezo/mezo10.pdf>

³ <http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xftp/idoszaki/mezo/mezo10.pdf>

Az ember életében 10 ezer évvel ezelőtt gyökeres fordulat következett be: közel egyidőben a világ öt régiójában kialakultak a növénytermesztés nyomai. Dél- Anatólia és Közel-kelet, Közép- és Dél-Amerika, Kína, Szahel-övezet voltak ezek a területek. Ezek közül a legrégebbi nyomot Dél-Anatóliában fedezték fel. Meg kell említeni, hogy autópályáink építésekor, az építés megkezdése előtt a leendő autópálya helyét régészek tárták fel. Így bukkantak a régészek a mai Magyarország területén 7000 éves település nyomaira és égetett gabonaszemekre.

Ebből következik, hogy 7000 éve kezdtek a Kárpát-medencében növénytermesztéssel foglalkozni. A növénytermesztés megjelenése nagy változást jelentett az ember életében, mert helyhez kötött életmódot kívánt.

(Koppány, 2006)

1.5.1. Növénytermesztés története

Hazánk növénytermesztésének intenzív fejlődése az 1960-as években indult el. Ezekben az években kezdődött el a különböző ipari eredetű anyagok (műtrágyák, kemikáliák, fosszilis energia), valamint a korszerű technikai-műszaki eszközök használata, mely a biológiai-genetikai alapok jelentős változását (intenzív fajták, hibridek) idézte elő.

Az 1970-1980-as évek világszínvonalú növénytermesztését a jó biológiai, agronómiai, technikai adottságok biztosították. Mindez azonban nem jöhetett volna létre az alábbiak nélkül:

- A közép- és felsőfokú agrárokztatás
- A szakemberek tudásának nagymértékű növekedése
- Jelentősen támogatott és hatékony, jól tervezett kutatások

1990- 2005-ig a hazai mezőgazdaság teljesítménye jelentősen romlott. A növénytermesztés 2005-re érte el az 1990-es szintet, az állattenyésztésben pedig állandósultak a negatív folyamatok. A növénytermesztés fejlődéséhez fordulatra van szükség:

- Eddig a termésmennyiség teljesítése volt a legfontosabb szempont, a termékminőség háttérbe szorult.
- Napjainkban, de főleg a jövőben a minőségi termelésre kell a hangsúlyt helyezni. A termésmennyiség esetében szem előtt kell tartani, az ökológiai, biológiai, termesztési és pénzügyi feltételek összehangolását.

Az optimalizálás során a kiindulópontot az adott termőhely feltételeinek (időjárási feltételek, környezeti viszonyok, talajadottságok) megfelelő ismerete jelenti.

Hazánk földterületének majdnem 50 %-a, 4.5 millió ha szántóterület, ez nemzetközi viszonylatban is kifejezetten magas arány, amely óriási nemzeti vagyont képvisel. Ezért is rendkívül kedvezőtlen az a folyamat, amely egyrészt a szántóterület évek, évtizedek óta tartó fogyását, másrészt a vetetlen szántóterület emelkedését és viszonylag magas arányát eredményezte.

Az 1980-as években nagyon jó terméseredmények keletkeztek a tápanyagok és a vetőmag-felhasználás, a műszaki háttér, a talaj előkészítéstől a betakarításig tartó munka és a szaktudásnak köszönhetően, s ezek a legtöbb esetben nemzetközi összehasonlításban is megállták a helyüket, főként a gabonanövények, de az egyéb növények esetében is ez volt a jellemző.

A hazai növénytermesztést jelenleg a rendkívül sok ellentmondás, pozitív és negatív folyamatok jelenléte, a gyorsan változó, egymásnak ellentmondó szabályozási rendszerek, a fejlesztési alapkoncepciók megfelelő összhangjának hiánya jellemzi. A minőség jelenti a hazai növénytermesztés fejlesztésének kulcskérdését. A minőségi növénytermesztés ezen felül megköveteli azt is, hogy a minőség hagyományos értelemben vett dimenzióit kibővítsük. A tradicionális végtermék minőség mellett a növénytermesztés hármas dimenziója magába foglalja a környezeti minőséget, technológiai minőséget, valamint annak elemeire gyakorolt hatásait.

A jelenben, de főként a jövőben hatékony növénytermesztés e minőségi dimenziók figyelembe vétele nélkül nem folytatható. (Pepó, 2005)

A növénytermesztés súlya előreláthatólag a következő néhány évben nem módosul. Ez egyrészt természeti adottságainkból, az uniós támogatási struktúrából, valamint gazdasági adottságainkból adódik.⁴

4

<http://www.agrarkamara.hu/%C3%81gazatiinform%C3%A1ci%C3%B3k/N%C3%B6v%C3%A9nytermeszt%C3%A9s/An%C3%B6v%C3%A9nytermeszt%C3%A9seredm%C3%A9nyei.aspx>

1.5.2. Növénytermesztés fogalma

A mezőgazdaság kettő legfontosabb ága az állattenyésztés és a növénytermesztés. Mindkettő legfontosabb célja az élelmiszerek előállítása. Az élelmezésben a növénytermesztés nagyon meghatározó tényező, mivel a növény a napfény-energia által a szerves anyagokból emberi fogyasztásra és állati takarmányozásra megfelelő szerves anyagokat állít elő. (Lengyel, 2000)

1.5.3. A növénytermesztés jelentősége

A szántóföldi növénytermesztés adja az élelmiszeripar nyersanyagának jelentős hányadát. (Cukor-, malom-, konzerv-, olajipar.) A nemzeti jövedelem nagy hányadát a növénytermesztés adja. Fontos szerepe van a nemzetgazdaság exportbevételeinek növelésében. Továbbá a növénytermesztés biztosítja a takarmány előállításához szükséges alapanyagokat. (Lengyel, 2000)

Jelentős szerepe van az ipari felhasználásban a szántóföldön megtermelt növényeknek. A kozmetika (szépségápolás), egészségügy, (gyógyszeralapanyag) előállítás, (biomassza) energia előállítás során is nélkülözhetetlenek a növénytermesztési termékek.

A zöldségkultúrák a szántóföldi növénytermesztéshez képest általában intenzívebb művelést igényelnek, nagyobb a beruházás-, és munkaerő-szükséglet igényük. Területegységenként jelentős az értéktermelésük. Világszerte kb. 200 fajta zöldséget termesztenek. Hazánkban a termesztett fajok száma meghaladja a 40-et. A zöldségféléknek jelentős táplálkozás-élettani értéke van, ami a magas vitamin, ásványisó tartamuk, íz- és zamatanyagaik, valamint emésztést elősegítő rostanyagaiknak köszönhető. Gazdasági jelentőségük a munkaerő foglalkoztatásban van.

A gyümölcsféléknek nagy a táplálkozás-élettani jelentősége. A gyümölcsök eltérő mértékben tartalmaznak szénhidrátokat, fehérjéket, zsírokat, savakat, rostanyagot, különféle vitaminokat, karotint, és ásványi elemeket. A gyümölcsstermesztés gazdasági jelentősége a népesség foglalkoztatásában és az export lehetőségekben rejlik. (Keszei, 2000)

1.5.4. Növénytermesztés a világban

A világ növénytermesztése jelentősen megváltozott az elmúlt évtizedek folyamán. Ez a változás a biológiai, kémiai, agronómiai, technikai és technológia területén ment végbe. Ez a fejlődés 1800-as évek közepén kezdődött és az elmúlt fél évszázadban dinamikusan bontakozott ki. Mozgatórugója a növénytermesztés termékeivel szemben létrejövő egyre nagyobb mértékű igények voltak. A megnövekedett ipari nyersanyag-felhasználás mellett döntő lett a Föld lakosságának nagyszámú növekedése. 1975-ben 4 milliárd ember élelmiszer-szükségletét kellett biztosítani, azonban napjainkban a Föld lakossága meghaladja a 6 milliárdot.

(Pepó, 2005)

1.5.5. Növénytermesztési adatok

2010-ben gabonából 12,3 millió tonnát takarítottak be 2,6 millió hektárról. Ez a betakarított terület figyelembe véve 11%-os csökkenést jelent az előző évihez képest, ráadásul 2005–2009 átlagától is 10%-kal marad el. A termés mennyiség 10%-kal lett kevesebb 2009-hez képest, és az előző 5 év átlagát 13%-kal múlja alul. Az utóbbi évekre jellemző, hogy az időjárási szélsőségek fokozódtak, ennek köszönhetően, korábban nem tapasztalt termésingadozások fordultak elő. Míg az előző években főleg az aszály eredményezett problémát, addig 2010-ben a változékony, csapadékos időjárás.

2010-ben a főbb olajos magvakból az előző évinél kisebb területről, 760 ezer hektárról 16%-kal kevesebb mennyiséget takarítottak be a termelők, ez az előző öt év termésátlagától 8%-kal marad el. Napraforgóból a 2009. évinél 6%-kal kisebb területen 21%-kal kevesebb termést takarítottak be, 987 ezer tonnát.

Zöldségfélékből az előző évihez képest 15%-kal kevesebbet, 1,4 millió tonnát takarítottak be. A gyümölcs mennyisége ennél sokkal nagyobb mértékben, 21%-kal csökkent, alig 700 ezer tonna termett. A 2009-ben 550 ezer tonnás szőlőtermés 2010-ben csaknem egyharmadával lett kevesebb.⁵

⁵ <http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xftp/idoszaki/mezo/mezo10.pdf>

1.5.6. Európai Unió adatok

Az EU-tagországok – az előzetes adatok szerint – gabonából körülbelül 287 millió tonnát takarítottak be 2010-ben, ez 3%-kal kevesebb, mint az előző évi. Hazánkban az EU gabonatermésének nem sokkal több, mint 4%-a termett. A legnagyobb súllyal rendelkező Franciaországban, Lengyelországban és Németországban kisebb volt a termés, azonban a szintén jelentős részesedéssel rendelkező Egyesült Királyságban, Olaszországban és Spanyolországban ezzel szemben emelkedett a termésmennyiség az előző évekhez képest. Az EU 2010. évi gabonatermésének megközelítőleg 45%-át kitevő búzából 7%-kal kevesebb termett, mint az előző évben. Az EU búzatermeléséből Magyarország mintegy 3%-kal részesedett.

2010-ben a tagországok árpából az előző évben megtermelt mennyiséghez képest 14%-kal kevesebbet takarítottak be. Hazánk az EU árpatermésének közel 2%-át termelte meg. A németországi, franciaországi és spanyolországi termés együtt kiadta az össztermés több mint felét.

Az EU kukoricatermése 2010-ben az előző évhez viszonyítva több mint 3%-kal kevesebb lett. Európában Magyarország jelentős súlyt képviselt a kukoricatermelésben, mivel az össztermés több mint 12%-át adta. A legnagyobb kukoricatermést Franciaország takarította be, továbbá Olaszország és Románia részesedése volt még jelentős.

A legnagyobb cukorrépa termelők az EU-ban, Németország, Franciaország és Lengyelország, ezek az országok az összes termés felét állították elő. 2010-ben hazánk EU cukorrépa-terméséből mindössze 0,5%-kal részesedett. Magyarország napraforgóból az EU termésének 14%-át takarította be. 2010-ben a legnagyobb repcetermelők Németország, Lengyelország, Franciaország és az Egyesült Királyság voltak. Ezek az országok a termés háromnegyedét adták.⁶

⁶ <http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xftp/idoszaki/mezo/mezo10.pdf>

2. KÖZÖS AGRÁRPOLITIKA

2.1. A KAP kialakulása

Az európai közösség egyik legbonyolultabb területe a Közös Agrárpolitika (Common Agricultural Policy-CAP). A Római Szerződést megelőző vitákban megkérdőjeleződött a CAP lehetősége is, de végül az integráció hívei fölényeskedtek. A közösségi együttműködés formálásában jelentős szereppel bírt, mivel ez volt az egyik legfontosabb és első tényleges politika.

2.1.1. A KAP alapvető célkitűzései

A Római Szerződés a Közös Agrárpolitika alapelveit a 39. cikkelyében az alábbiak szerint rögzíti:

- Műszaki fejlesztéssel a mezőgazdasági termelés és termelékenység növelése, a munkaerő lehető legjobb hasznosításával; (agrármodernizációs cél);
- a mezőgazdasági termelésből élőknek méltányos jövedelemszint biztosítása (jövedelempolitikai cél);
- stabilizálni a mezőgazdasági termékek piacait (piac stabilizálási cél);
- garantálni az élelmiszer-ellátás biztonságát (ellátás biztonsági cél);
- biztosítani, hogy a fogyasztók reális áron jussanak az élelmiszerekhez (élelmiszerpolitikai cél). (Ángyán-Puskásné, 2010)

2.1.2. A KAP alapelvei

A KAP kialakításáról folytatott tárgyalásokon fogalmazták meg a közös agrárpolitika három alapelvét:

- A **piac egységessége** a tagországok között megvalósuló kereskedelemben, ami a termékek szabad forgalmára és a versenyfeltételek egységes szabályozására vonatkozik az EU-n belül.
- A **közösségi preferencia** a közösségben előállított agrártermékeket előnyben részesítését tüzték ki célul a harmadik országokkal szemben.

- A **pénzügyi szolidaritás** alapján a közös piaci szervezeteknél felmerülő költségeket a közös pénzügyi alapból finanszírozzák.

(Halmai, 2010)

2.1.3. A KAP fejlődése

A **hatvanas évek** elején a KAP megvalósítása miatt a fő mezőgazdasági termékekre egységes piaci szabályozást, „közös piaci szervezeteket” (piaci rendtartásokat) hoztak létre. A termékekre „intézményes” árakat alakítottak ki, amelyek alapja a belső piacon található legmagasabb ár volt.

Piaci zavarok esetében alkalmazott közösségi intervenciók felvásárlások, illetve az importvédelmi intézkedések alapját az intézményes árak adták.

Az intézményes árak kialakítása, az importot szinte teljesen kizáró vámok és lefölözések alkalmazása tartósan biztosította azt, hogy a belső piaci árak jóval felülmúlták a világpiaci szintet. A nagyobb belső árak miatt a termékeket csak akkor lehetett harmadik piacon eladni, ha ahhoz exporttámogatást biztosítottak.

A világpiaci szintet felülmúló árak növelték a termelői jövedelmeket, lehetőséget adtak a termelés bővítésére, az európai farmstruktúra fenntartására. Az intézkedéseknek ára volt, s ezt a tagországok fogyasztói fizették meg a magas élelmiszer árakkal.

A **hetvenes évek** kezdetéig a Közösség teljesen önellátóvá vált agrártermékekből, sőt exportőrként súlya a világkereskedelemben egyre nagyobb szerepet töltött be. Jelentősen emelkedett a termelés műszaki hatékonysága, színvonala is egyaránt. A hetvenes évektől elengedhetetlenné vált az állat- és növény-egészségügyi, az állatvédelmi, élelmiszer-minőségi, higiéniai előírások egységesítése annak érdekében, hogy a termelés ki tudja elégíteni a fogyasztói igényeket. A közös piaci rendtartások keretében nem volt lehetőség arra, hogy megoldják a kedvezőtlenebb adottságú területek és termelők problémáit, az intézkedések nem buzdítottak a termelési, üzemi szerkezet változtatására. Az EGK döntéshozói ennek érdekében kialakították a mezőgazdaság strukturális fejlesztési irányelveit, s azok végrehajtásához közösségi támogatásokat biztosítottak.

A **nyolcvanas évek** elején jelentek meg a KAP kezdeti problémái. A termelés bővítésére buzdító szabályozás terméklefelelő megjelenését eredményezte. A támogatások egyre több közösségi forrást emésztettek fel. Az EGK legnagyobb költségét a KAP finanszírozása tette ki. A nyolcvanas években hajtották végre a KAP első jelentősebb korrekcióját. Az intézményes árakat befagyasztották és szabályozták az előállítható termékek mennyiségét. Azokat a termelőket, akik területük egy részét pihentették közvetlen támogatásban részesítették. De a korrekciós intézkedések nem hoztak megoldást a rendszer alapvető problémáira. A helyzetet tovább nehezítette az újabb mezőgazdasági országok (Portugália és Spanyolország) felvétele.

A KAP legjelentősebb átalakítására **1992-ben** került sor (Mac Sharry). A módosítás célja az ár- és jövedelempolitika szétválasztása volt. A szántóföldi növénytermesztés, és a szarvasmarha szektor esetében nagymértékben csökkentették az intézményes árakat. Azokat a termelőket, akiket veszteség ért, a területtől, az állatlétszámtól függő mértékben, közvetlen kifizetésekkel kompenzálták. Kötelező lett a területek egy részének ugaroltatása. Többlettámogatásban részesítették a külterjes gazdálkodókat. Kialakították az agrár-környezetvédelmi programot. Támogatásban részesítették a mezőgazdasági területeken végzett erdőtelepítést és a gazdák korai nyugdíjazását.

Az 1992-es reform a kitűzött céloknak csak egy részét teljesítette. Nem eredményezte a várt termeléseszköket, a termelői jövedelememelkedést, a versenyképesség növekedést. A KAP működési költségei azonban tovább növekedtek.

A 2000-től bevezetett **Agenda 2000** reform legfőbb céljai az európai mezőgazdaság nemzetközi versenyképességének fokozása, a családi alapokon nyugvó európai mezőgazdasági modell fenntartása, a WTO követelményeknek való megfelelés biztosítása, és a kibővítésre való felkészülés volt. Alapjaiban az 1992-ben hozott intézkedéseket fejlesztették tovább. Fontos szerepe lett a vidékfejlesztésnek, a termelés intenzitás csökkentésének, a környezetvédelmi szempontok figyelembe vételének. Kiemelkedő szempont volt, hogy az agrárkiadások nem emelkedhetnek. A tagországoknak nagyobb beleszólási joga volt a támogatások elosztásába, valamint megfogalmazódott a kibővítésre való felkészülés szempontja is.

A gabona intézményes árait tovább mérsékeltek, azonban a termelőket csak részben kompenzálták. Az olajos növények támogatását lecsökkentették a gabonafélék szintjére. Megmaradt a kötelező ugaroltatás rendszere. Az intézményes árakat a marhahús

szektorban tovább csökkentették, az intervenció szerepét a magántárolás támogatása váltotta. Az extenzív termelés ösztönzése céljából új támogatásokat vezettek be. A közös piaci rendtartások mellett a vidékfejlesztést a KAP második pillérévé tették. A tagországoknak az előzőeknél több lehetőséget adtak arra, hogy a támogatásokat a helyi szempontok figyelembe vételével osszák el.

2003-as Közös Agrárpolitika reform

A Közös Agrárpolitika legújabb, alapvető reformját a tagországok miniszterei 2003. szeptemberi találkozójukon fogadták el. A reform teljesen megváltoztatta a mezőgazdasági támogatások rendszerét, melyek nagy hányadát függetlenítették a termelés mennyiségétől (kettéválasztás). A tagállamok azonban korlátozottan ezek után is köthetik a támogatást a termelés nagyságához a termelés volumenének megőrzése céljából. A reform az új, egységesített mezőgazdasági támogatások feltételül szabta az élelmiszerbiztonsági, környezetvédelmi, és állatjóléti követelmények abszolválását (keresztmegfelelés). A legfőbb cél, hogy a termelők versenyképesebbekké és piacorientáltabbakká váljanak, miközben megtartják jövedelmük stabilitását. Az új rendszerben lehetőség lesz arra, hogy a nagyobb termelőknek kifizetett közvetlen támogatások csökkenésével, több pénz jusson a környezetvédelemre és a minőségi állattartásra. Annak érdekében, hogy a 2013-ig tartó időszakban az EU-tagállamok betartsák a kötött költségvetési terveket, pénzügyi fegyelmi mechanizmust alakítottak ki.

A KAP reform bizonyos részeit 2004 és 2005 között vezették be, az egységes mezőgazdasági támogatások 2005-től léptek életbe. Bizonyos tagországok azonban időleges mentességet kaptak az egységes kifizetés bevezetésére, nekik legkésőbb 2007-ben kell csatlakozniuk az új rendszerhez.

A 2003-as KAP reformot az Európai Bizottság rendeleteken keresztül hajtotta végre.

- Az első rendeletben a keresztmegfelelés, az ellenőrzés és a moduláció szabályai kapnak helyet.
- A második rendelet tartalmazza a reform két kulcselemét, amely az egységes kifizetést szabályozza, ami megszünteti a támogatás és a termelés mértéke közötti kapcsolatot (kettéválasztás), s ezáltal lehetővé válik, hogy a gazdák biztos jövedelemre tegyenek szert, miközben rákényszerülnek, hogy

a termelést a piaci és a vásárlói igényekhez alakítsák. A kifizetések csak a keresztmegfelelés teljesülése esetében folyósíthatók.

- A harmadik rendelet a megmaradó termék specifikus támogatásokat, illetve azon támogatási elemeket foglalja magába, amelyeket a tagállamok megtarthatnak. Ezek főként a prémium kategóriájú hústermékekre (marha és bárány) vonatkoznak, amelyeket a termelés és a támogatás szétválasztása a legrosszabbul érintett.⁷

2.1.4. A KAP kezdeményezettjei, hatálya

A KAP, szabályozza az EU-tagországokban előállított, vagy oda behozott feldolgozatlan, vagy csak elsődlegesen feldolgozott mezőgazdasági termékeket. A KAP keretében adott támogatások nagy részét a mezőgazdasági termelők kapják. Mezőgazdasági termelőnek minősül az a gazdaság, amely mezőgazdasági (kertészeti) termék előállítását végzi és önálló könyvelést folytat, függetlenül attól, hogy egyéni termelőről, társas vállalkozásról, vagy jogi személyiségű társaságról van szó.⁸

2.1.5. A közösség szabályozó eszközei

A közös piaci szervezetek (közös piaci rendtartások) keretén belül a termelésre, a termelői jövedelmekre, a piaci viszonyok befolyásolására alkalmazott fontosabb szabályozó eszközök az alábbiak:

- Intervenció
- Intézményes árak
- Külső védelem
- A feldolgozás támogatása
- Exporttámogatás (export-visszatérítés)
- Termelési támogatások
- Az önszabályozás ösztönzése
- Közvetlen termelői kifizetések
- Közvetlen termeléskorlátozó intézkedések

⁷ http://www.euvonal.hu/index.php?op=kozossegi_politikak&id=1

⁸ http://www.euvonal.hu/index.php?op=kozossegi_politikak&id=1

- Közvetett termeléskorlátozó intézkedések ⁹

2.1.6. KAP finanszírozása

A KAP alapvető része a közös finanszírozás. Meghatározó szerepe van a közös költségvetésnek:

- a közvetlen jövedelemtámogatásokat és a piaci támogatásokat (első pillér) a pénzügyi szolidaritás elve alapján, teljes mértékben a közös költségvetés finanszírozza
- az agrárstruktúra-politika, majd a vidékfejlesztés (második pillér) finanszírozása az addicionalitás elve szerint valósul meg, ezek forrásait részben a nemzeti, részben a közös költségvetések biztosítják.

1962-ben megalakították az Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alapot. Az EMOGA-t két részlegre osztották:

- az Orientációs részlegre, amely az agrárstruktúrát átalakító politika (utóbb vidékfejlesztési politika) finanszírozását biztosította.
- a Garancia részlegre, amely eredetileg a piaci és az ártámogatási politika eszközeként szolgált.

A közös költségvetés legnagyobb hányadával, egészen a legutóbbi időkig több mint 50%-ával, az EMOGA rendelkezett. Ez az arány az 1970-es években még a közös költségvetés 80%-át is meghaladta. Azonban a KAP kiigazításának és reformjának köszönhetően ez az arány fokozatosan csökkent. Ám az ezredforduló után is, a KAP finanszírozását, még a közös költségvetés több mint 40%-a szolgálja. A jelenlegi költségvetés a KAP-hoz kapcsolódó kiadásokat két csoportra bontja: egyfelől a KAP 1. pillérére (hagyományos piaci támogatások, illetve közvetlen támogatások), másrészt a KAP 2. pillérére (vidékfejlesztés, abban agrárkörnyezeti és kísérő intézkedések). Mindkét pillérnek van saját felső határa a középtávú pénzügyi előirányzatban.

⁹ http://www.euvonal.hu/index.php?op=kozossegi_politikak&id=1

A költségvetési források nem vihetők át az 1. pillérből a 2. pillérbe, s fordítva sem lehetséges. Az egyes pillérek felső határait nem lehet túllépni.

2007-től változás következett be, az EMOGA korábbi formájában megszűnt, Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapot (EMVA) és Európai Mezőgazdasági Garancia Alapot (EMGA) hoztak létre. Az EMGA-ból az első pillér kiadásait, vagyis elsősorban a közvetlen támogatásokat, valamint az export-visszatérítéseket és a piaci intervenciót finanszírozzák. Az EMVA-ból a második pillért, a vidékfejlesztési programokat fedezik. (Halmai, 2010)

3. TÁMOGATÁSPOLITIKA

A támogatáspolitikai az agrárpolitika egyik eleme, amely az agrárpolitika többi összetevőjéhez szorosan kapcsolódik és az agrárágazat hatékony működését alapozza meg. Adott esetben a támogatáspolitikai a fejlett országokban hozzájárul a megfelelő agrárrendszer kiépüléséhez és modernizációjához is. A rendelkezésre álló költségvetési források függvényében képzelhető el az élelmiszergazdaság tevékenységének támogatása. Ezért nagy jelentősége van az agrárcélú költségvetési források hatékony felhasználásának. (Juhász - Mohács, 1995)

A nemzetközi kormányok beavatkoznak a mezőgazdaság működésébe és a gazdasági folyamatokba annak érdekében, hogy megvalósuljanak a különféle gazdasági és szociális célok. Az agrárpolitikák célkitűzéseiként, külön prioritásként fogalmazódik meg az a szándék, hogy garantálják, és amennyire lehetséges növeljék a termelők jövedelemszintjét, a vidéki térségeket fejlesszék, elősegítsék és fokozzák a társadalmi elvárásoknak való megfelelést.

Az agrárpolitika megvalósítása folyamán alkalmazott célok és eszközök kiválasztása során, kettő alapelv figyelembevétele elengedhetetlen. A racionális agrárpolitika kialakítása során olyan intézkedéseket kell véghezvinni, melyeknek eredményeként az agrár- és gazdaságpolitikai célokat a lehető legjobban meg lehet valósítani.

Az agrárpolitikai intézkedések megválasztása során figyelni kell a mezőgazdasági termelés jellegéből adódó szerkezeti sajátosságokra és nehézségekre is egyaránt. Itt a mezőgazdasági termékek alacsony ár- és jövedelemrugalmasságára, valamint a mezőgazdasági termékek keresletének kismértékű növekedésére kell gondolni.

Az agrárgazdaságban megjelenő sajátosságok, konfliktusok kezelése miatt elengedhetetlen az állami szerepvállalás. (Vásáry, 2011)

A mezőgazdasági támogatás hozzájárul, hogy a termelőknek, javuljon a jövedelmezőségük, önfinanszírozó képességük és tőkeellátottságuk. A kormány agrártámogatásokkal próbálja csökkenteni a mezőgazdaság sajátosságaiból származó hátrányokat.

"A mezőgazdaság mindig kevésbé lesz szabad, mint más szektorok, mert alapvetően fontos a társadalom és az emberek számára, valamint mivel annyira sebezhető olyan, az

emberek ellenőrzése alá nem vonható dolgoktól, mint az időjárás". (Skogstad G.1998). Skogstad G. álláspontja, hogy a mezőgazdaság egy különös szektor, mivel olyan dolgoktól függ, ami nem tartozik az emberek irányítása alá.

3.1. A mezőgazdaság támogatásának koncepciói

A mezőgazdasági piacok működésébe a kormányok szinte mindenhol beavatkoznak. A különféle szakirodalmak alátámasztják, hogy a különböző állami beavatkozások a fogyasztók és az adófizetők költségére történnek.

Indokolt áttekinteni, hogy a támogatásoknak melyek a kiváltói, milyen eszközei és hatásai vannak.

Két fő érvet szoktak felhozni az állam befolyásoló tevékenysége mellett: az egyik a **hagyományos** érvelés, ami azt jelenti, hogy az agrárgazdaságnak olyan jellemzői vannak, amelyeket a szabad piac nem képes megfelelően kezelni, a másik a **modern** érvelés pedig a jóléti közgazdaságtanból ismert piaci kudarcokra épít

A hagyományos érvelés szerint a mezőgazdasági termelés sajátosságai:

- a termelés függ a természeti viszonyoktól (időjárás) és a biológiai sajátosságoktól, hosszú a termelési ciklus,
- a mezőgazdasági termékek túlnyomó része gyorsan romló,
- a mezőgazdaságban felhasznált eszközöket más iparágakban nem lehet hasznosítani. (Fertő, 1999b).

Az érvekkel szemben számos ellenérvet is fel lehet sorakoztatni (az időjárás az idegenforgalmat is befolyásolja, az építőipar is hosszú ciklusú, stb.), tehát a fent említett sajátosságok nem csak a mezőgazdaságra jellemzőek.

Az állami szabályozás mellett a jóléti közgazdaságtanból ismert piaci kudarcok esetével is szoktak érvelni, ilyen például az árinstabilitás, jövedelemdiszparitás, vagy a szétaprózódottság miatt a kutatás-fejlesztési beruházások alacsony szintje. A szabad piac működése nem biztosítja a paretoi értelemben vett hatékony erőforrásallokációt és jövedelemelosztást a mezőgazdaság sajátossága miatt. (Fertő, 1996)

Magyarországon a támogatások eltérő indíttatásúak voltak, de hozzájárultak a termelői jövedelmek javításához, illetve részben pótolták azokat a forrásokat, amelyeknek a termelés bizonyos szintű fenntarthatósága érdekében a termékek jövedelmében kellett volna megtermelődniük.

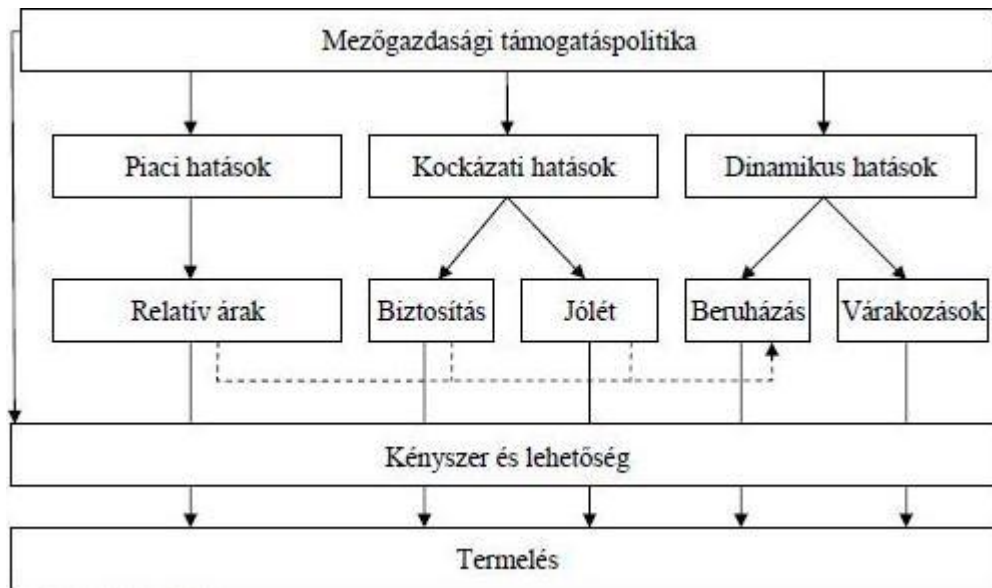
(Kostyál et al., 2000/b)

Magyarországon 1990 után az agrárpolitikai célokat a kormányprogramok foglalták össze. Az agrárgazdaság fejlesztéséről szóló 1997. évi CXIV. törvény fogalmazta meg az agrárpolitika számára követendő alapelveket. A törvény célja az volt, hogy meghatározott keretek között tartsa a mezőgazdasági tevékenység támogatását, és az agrárszektor jövedelemtermelését.

3.2. Mezőgazdasági támogatások hatásmechanizmusa

Régóta keresik a választ egyes szakértők azokra a kérdésekre, amelyek a különböző mezőgazdasági támogatások hatásmechanizmusával, a termelésre kifejtett következményekkel foglalkoznak, és amelyek választ adhatnak arra, hogy hogyan lehet felismerni azokat a hatásokat, amelyek a kevésbé torzító, a piaci igényeknek nagymértékben megfelelő támogatási mechanizmus kidolgozásához hozzájárulnak.

A támogatások több mérhető hatással járnak: ezek a kockázati, piaci és beruházási hatások. Hatással van a termelők kockázatvállalására a támogatási politika, mivel ez csökkenti a jövedelemszerzési forrásaik sokszínűségét és/vagy növeli az elérhető jövedelmüket. Ez tartozik a kockázati hatások közé. Ha a támogatások eredményeként módosulnak az input és output árak, melyekre a termelők reagálnak, akkor piaci hatásokról beszélünk. A dinamikus hatás azt jelenti, hogy a megváltozott időtényezők mellett megváltoznak a termelők beruházásra vonatkozó döntései és az elkövetkezendő agrárpolitikai intézkedésekkel kapcsolatos várakozásaik. Ezek a hatások párhuzamosan jelenhetnek meg, ezáltal befolyásolhatják a támogatások igénybevételét. (Vásáry, 2011)

Forrás: OECD, 2006b

3.3. A mezőgazdasági támogatások csoportosítása

A mezőgazdasági támogatások több szempont alapján csoportosíthatók.

A termelés egyes szegmenseire ható tényezők és a termelési tényezők alapján:

- output támogatás: kül- és belpiaci értékesítési támogatás,
- termelési inputok ártámogatása,
- szerkezetátalakítási, beruházási támogatás,
- termelői jövedelemtámogatás.

A termeléshez kapcsolódóan a jogosultság viszonyítási ideje alapján:

- múltbéli vagy
- jelenlegi

referencia értéken alapuló jogcím.

A termeléssel kapcsolatban jogosultság szerint megkülönböztetünk:

- feldolgozást, illetve
- alapanyag-termelést ösztönző támogatást.

A termelésre kifejtett hatás alapján:

- közvetett
- közvetlen.

A támogatások termeléstől függő kapcsolata alapján:

- termeléstől független
- termeléshez kapcsolódó:
 - egy egész termékcsoporthoz
 - valamennyi termékre kiterjedő támogatási transzfer
 - egy termékhez.

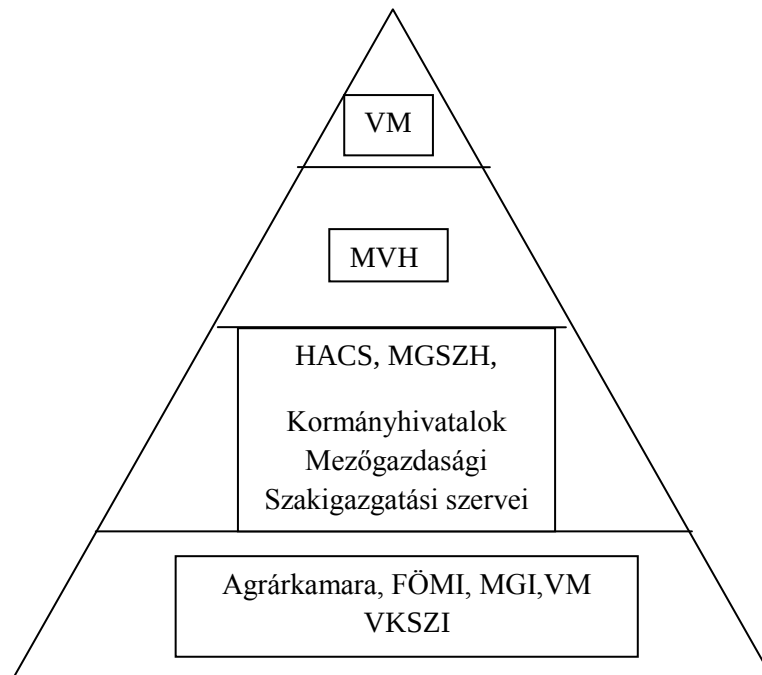
A viszonyítási bázis alapján:

- területnagysághoz,
- állatlétszámhoz,
- termelő személyéhez vagy
- termelési egységhez kötődő.

Technikai értelemben a támogatások lebonyolítása alapján:

- a kifizetés technikai lebonyolítása
 - közvetítő szervezetten keresztül vagy
 - közvetlenül költségvetésből történik.
- a pénzáramlás tekintetében
 - közvetett úton csak annak hatásai érzékelhetők vagy
 - konkrétan megjelenik a támogatási összeg a címzettnél.
- a funkcionális szempontokat tekintve
 - áttételes, közvetett gazdasági és társadalmi hatásokat, eredményeket megcélózva, nagyobb területre pozícionált vagy
 - a célokat illetően csak kis területen pozícionált. (Vásáry, 2011)

3.4. A támogatások intézményrendszere

Forrás: (Bacsikai, 2011)

1. Vidékfejlesztési Minisztérium/miniszter. Kizárólag az agrártámogatásokhoz kapcsolódó feladatai:

- jogalkotási tevékenység;
- szakmapolitikai döntések kialakítása;
- a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal akkreditációjának engedélyezése, megvonása.
- A vidékfejlesztési miniszter irányító hatósági jogkörrel rendelkezik. Az irányító hatóság felelős a vidékfejlesztési program eredményes, hatékony, szabályszerű irányításáért és véghezviteléért.

2. Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal (MVH). Központi hivatal, a vidékfejlesztési miniszter irányítása alá tartozik. Az MVH-t elnök vezeti, székhelye Budapesten található. Az MVH központi szervből, igazgatóságokból és kirendeltségekből épül fel.

- Mezőgazdasági és vidékfejlesztési támogatási szervként is funkcionál.
- Kölcsönös megfeleltetéssel kapcsolatos hatósági eljárásokban hatáskörrel rendelkezik.
- Agrárkár-enyhítési szervként is működik.

3. Mezőgazdasági Szakigazgatási Hivatal (MGSZH), továbbá a fővárosi és megyei kormányhivatalok mezőgazdasági szakigazgatási szervei.
- Jogszámban rögzített esetekben a kifizetési/támogatási kérelmet az MGSZH-hoz kell eljuttatni, ami értékelés után tovább küldi azt az MVH részére.
 - Vis maior esemény elismerése folyamán szakhatóságként van kinevezve.
 - Egyes támogatásformák esetén a kormányhivatalok által kijelölt mezőgazdasági szakigazgatási szerve hajtja végre a szükséges helyszíni ellenőrzéseket.
 - A kormányhivatalok kormányrendeletben rögzített mezőgazdasági szakigazgatási szerve, hatáskörrel rendelkező hatóságként ellenőrzi a kölcsönös megfeleltetési szabályok megfelelő betartását.
4. Agrárkamara
- Közreműködik a helyszíni ellenőrzések lefolytatásában
 - Az egységes kérelem elektronikus úton történő benyújtása során a kérelmezők meghatalmazása által végzik a kérelmek beadását.
5. Helyi Akciócsoportok
- Átruházott feladatokat lát az MVH megbízása által, például EMVA III. tengely 4. intézkedése során támogatási kérelmeket bírál.
6. Földmérési és Távérzékelési Intézet (FÖMI)
- A Mezőgazdasági Parcella Azonosító Rendszer (MePAR) országos térinformatikai adatbázisát a FÖMI alakította ki és az MVH részére használatra, működtetésre átnyújtja.
 - A MePAR működtetése során a FÖMI az alábbi feladatokat látja el:
 - a MePAR adatainak változásvezetése, felújítása
 - blokkterkép mellékletek előállítás
 - területalapú támogatási kérelmek táblánkénti távérzékeléses ellenőrzése és dokumentálása

7. Mezőgazdasági Gépesítési Intézet

- Trágyatárolásra vonatkozó, illetve trágyák beltartalmi értékeivel kapcsolatos elemzések készítését látja el.
- Az állattartó telepek korszerűsítéséhez nyújtandó támogatásokkal, gépekkel, berendezésekkel, kapcsolatos feladatokkal, valamint ÚMVP egyes intézkedéseikhez köthető feladatokkal foglalkozik.

8. Vidékfejlesztési Minisztérium Vidékfejlesztési, Képzési és Szaktanácsadási Intézete

- A helyi vidékfejlesztési irodákra alapuló rendszer koordinációja. (Bacskai, 2011)

3.5. Támogatások az EU csatlakozás előtt

Az OECD tagországok többségében több évtizedes, esetleg évszázados gyakorlata van a támogatásoknak, ezért egyes tagországok gyakran arra hivatkoznak, hogy azért részesítik támogatásban az agrártermelést, mert más országok is ezt teszik.

(Markó - Popp, 2004)

Ha azt vizsgáljuk meg, hogy a GDP hány százalékát fordítjuk az agrárium támogatására, akkor másként kell megítélni a támogatottsági szintet. Ebben az esetben „versenyképesek” vagyunk más fejlett európai államokkal szemben. Ez nem a magas agrártámogatottságot jelenti, hanem azt, hogy alacsony a GDP termelés. (Alvincz, 2000)

A 90-es évek első felében a beruházások támogatása, s ennek köszönhetően a mezőgazdasági beruházás is szinte teljesen leállt. 1992-ben jutott a fejlesztés a mélypontra, amikor állami beruházási támogatást csak melioráció és öntözésfejlesztés kapott. Ekkor vált nyilvánvalóvá, hogy állami szerepvállalás nélkül lehetetlen új típusú mezőgazdaságot kialakítani, s a jövedelmezőségi szintet javítani. (Udovecz, 2000)

Ennek következtében 1992-95 között új beruházási konstrukciók indultak. 1993-ban létrehozták a MFA-t, amely a műszaki megújítást célozta. Ez az alap elsősorban a mezőgazdasági átalakuláshoz és a szerkezetváltáshoz adott állami segítséget. A beruházások támogatási rendje 1996-ban jelentősen megváltozott. Az alanyi jogon járó géptámogatás nagymértékben növelte a beruházási kedvet.

(Antal et al., 2004)

A csatlakozás előtti támogatási rendszer több eleme inkább szociális, mint közgazdasági alapon működött. Nem ösztönzött a hatékonyság növelésére és struktúraváltásra sem. A kormányzatok agrárpolitikájában nem alakult ki egy versenyképes, korszerű mezőgazdaság képe. A támogatási rendszer kiszámíthatósága, következetessége hiányzott.

(Takács, 2002)

3.6. Támogatások az EU csatlakozás után

Az Európai Unióhoz történő csatlakozásunkkal a támogatások rendszere szerkezetében, forrásösszetételében és szabályozásában is megváltozott. Az agrártámogatási rendszer három fő pillérre került az EU csatlakozás nyomán:

- az EU által finanszírozott támogatásokra;
- társfinanszírozásra, uniós és magyar forrásból;
- nemzeti támogatásra.

A csatlakozással a magyar gazdák beléphettek a KAP által szabályozott agrárpiacra. Ezen belül talán a legfontosabb a közösségi költségvetésből kapható mezőgazdasági támogatások mértéke, amelyet az érvényes fajlagos támogatási összegek mellett két további tényező, a termelési kvóták vagy bázisterület, valamint az ütemezés alapján illetve a közvetlen kifizetések mértéke alapján lehet meghatározni.

A csatlakozási tárgyalások eredményeként a kvótával szabályozott termékeknél minimum a csatlakozást megelőző évek termelési színvonalának megőrzése biztosított, azonban egyes esetekben lehetőség nyílt az ésszerű és fenntartható fejlődésre, bővülésre. A közvetlen támogatásokat az új tagállamokban fokozatosan vezetik be. 2004-ben a gazdák a régi tagállamok támogatási szintjének 25 %-át, 2005-ben a 30%-át, 2006-ban 35%-át, 2007-ben 40%-át kapták meg. 2008-tól évi 10% a növelés, így a közösségi forrásból fizetett közvetlen támogatások 2013-ban érik el a 100%-os szintet. (Popp et al., 2004)

Az Európai Unió 2003. évi luxemburgi döntése alapján a gazdálkodóknak kifizetett támogatás nem a megtermelt termékmennyiségtől kell, hogy függjön, hanem a gazdálkodás rendszerétől, annak biztonsági, minőségi, környezeti, szociális társadalmi, foglalkoztatási teljesítményétől, illetve a gazdaság ezekkel összefüggő méretétől. Ez az jelenti, hogy csökkennek a termeléshez (pl: kvótához), az első pillérhez kötődő támogatások, és az ez által felszabaduló források fokozatosan átkerülnek a második – agrárkörnyezeti és vidékfejlesztési – pillérhez kapcsolódó kifizetésekre. A degresszió és a moduláció ennek érvényesítését szolgálja. A moduláció és degresszió csak akkor vonatkozik a 2004-ben csatlakozott országokra, ha a közvetlen támogatások mértéke eléri az EU szintjét. (Kovács, 2005)

3.7.Termelői támogatottság mérése

A PSE (Producer Support Estimate, becsült termelői támogatás) mutatót széles körben használják a mezőgazdaság támogatottságának mérésére. A mutató kifejezi az áron kívüli szabályozók, vagyis az adók és támogatások szerepét és arányát. A PSE megmutatja, hogy a termelői árakhoz kapcsolódó adók és támogatások egyenlege, hogyan viszonyul az árhoz, így módon az állam közgazdasági beavatkozásának mértékét, arányát fejezi ki. A mutató az állami beavatkozásból eredő jövedelemátcsoportosítás (jövedelemtranszfer) mértékét is magába foglalja. (Borszéki et al., 1986)

A PSE csak a közvetlen termelői támogatásokat és a piaci ártámogatást foglalja magában, a közvetett támogatásokat az általános szolgáltatások becsült támogatását a (General Services Support Estimate, röviden GSSE) mutató tartalmazza. A GSSE és a PSE együttese adja a becsült összes támogatást (Total Support Estimate, röviden TSE). A TSE és a GSSE mutatókra nagyon ritkán szoktak hivatkozni.

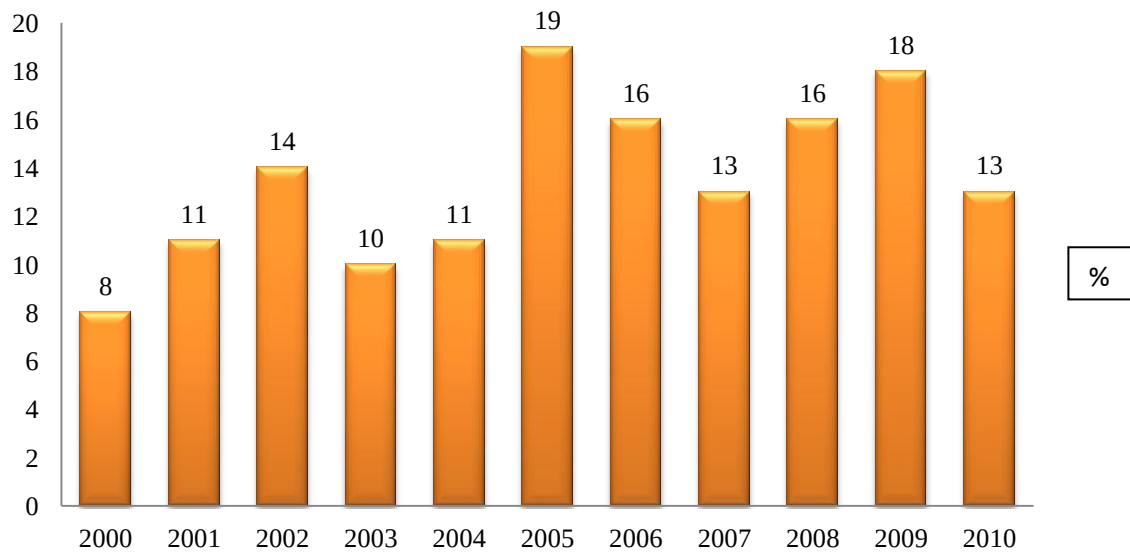
Az EU-csatlakozás előtt Magyarországnak a piaci ártámogatás kiszámításához úgymond saját, Magyarországra érvényesnek tekinthető külpiaci (világpiaci) referenciaárakat kellett felhasználnunk, 2004-től ez megváltozott, mivel az EU-ra érvényes referenciaárakkal kell dolgozni. Ez módszertani törést jelent, ami megnehezíti a PSE időbeli változásának elemzését. Annak érdekében, hogy az EU-tagság támogatási hatásait jobban láthassuk, ki kellett szűrni a torzító tényezőt. Az uniós referenciaárak választása kézenfekvő megoldás volt, aminek köszönhetően pontosabban mérhetők a támogatáspolitikában bekövetkezett változások és a vámunióhoz való csatlakozás hatásai. Az előzőekből következik, hogy Magyarország PSE mutatója alacsonyabb szintű, mint az eredeti módszer szerint, ahhoz nem is lehet hasonlítani, csak az időbeli változások elemzésére alkalmas. Az új mutatószám az EU-csatlakozás előtt és után, a mezőgazdaság közvetlen támogatottságának változását mutatja, illetve burkolt támogatottságát más, egy-egy termék piacán meghatározó EU tagállamokéhoz képest.

A módszertan módosításával számított PSE mutató egyértelműen ábrázolja, hogy az EU-csatlakozás után javult a magyar mezőgazdaság támogatottsága. 2000–2003 közötti időszakban átlagosan a PSE mutató 11%-os volt, a 2004–2010 közötti időszak átlagában

15%-os volt. Vagyis a burkolt és költségvetési agrártámogatások együttesen az összes mezőgazdasági bevétel ekkora hányadát tették ki.

(Kürthy – Potori, 2011)

1. ábra: PSE mutató alakulása Magyarországon

Forrás: Saját szerkesztés, AKI Agrárpiaci kutatások és Agrárpolitikai kutatások osztálya, (Kürthy – Potori, 2011)

3.8. Támogatások

3.8.1. Sapard

Az EU tagországok kormányfői az 1997-es luxemburgi találkozójukon hozták nyilvánosságra az Agenda 2000-t, amelyben arról is döntöttek, hogy a közismert Phare segélyprogram mellett újabb segélyeket fognak folyósítani a tagjelölt országok számára. 1999 tavaszán Berlinben tartották az Európai Unió kormányfőinek csúcsértekezletét, és itt hagyták jóvá az úgynevezett előcsatlakozási segélyprogramokat, ezek egyike a SAPARD Program, mely az Európai Unióhoz csatlakozni kívánó 10 közép- és kelet-európai országban a mezőgazdaság és a vidékfejlesztés terén kezdeményezett, a csatlakozást előkészítő intézkedések közösségi támogatása a felkészülési időben.

A SAPARD Program céljai:

- ◆ segítséget biztosítani a jelölt országoknak a közösségi jogszabályok sikeres átvételében, különösképpen az Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alapból (EMOGA) finanszírozott agrárstruktúra- és vidékfejlesztési intézkedésekre;
- ◆ elősegíteni egy versenyképes és fenntartható agrárgazdaság kialakítását, valamint a vidék életképességének növelését,

azaz

- ◆ csökkenteni a mezőgazdasági tevékenységből eredő káros környezeti hatásokat,
- ◆ munkahelymegtartás és munkahelyteremtés,
- ◆ növelni a magyar agrárgazdaság versenyképességét,
- ◆ fejleszteni a vidéki térségek adaptációs képességét,
- ◆ alkalmassá tenni a tagjelölt országokat az úgynevezett Strukturális Alapok fogadására.¹⁰

¹⁰ <http://www.vm.gov.hu/main.php?folderID=1337>

3.8.2. Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program (AVOP)

Az AVOP a Halászati Orientációs Pénzügyi Eszközből (HOPE) és az Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alap (EMOGA) Orientációs Részlegéből, támogatható intézkedésekre vonatkozik. Az AVOP három fő prioritásra koncentrálódik:

1. prioritás: A versenyképes alapanyag-termelés megteremtése a mezőgazdaságban
 - Fiatal gazdák induló támogatása
 - Mezőgazdasági beruházások támogatása
 - Szakmai továbbképzés és átképzés támogatása
 - A halászati ágazat strukturális támogatása
2. prioritás: Az élelmiszer-feldolgozás fejlesztése
 - A mezőgazdasági termékek feldolgozásának és értékesítésének fejlesztése
3. prioritás: Vidéki térségek fejlesztése
 - Mezőgazdasághoz kötődő infrastruktúra fejlesztése
 - Vidéki jövedelemszerzési lehetőségek bővítése
 - Falufejlesztés, -megújítás a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelme és megőrzése
 - LEADER+¹¹

3.8.3. Nemzeti Vidékfejlesztési Terv (NVT)

Hazánk Nemzeti Vidékfejlesztési Terve (NVT) az Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alap (EMOGA) Garanciarészlegéből finanszírozott vidékfejlesztési intézkedéseket foglalja magába. Meghatározza a vidéki térségek fenntartható fejlődését biztosító célkitűzéseket, a megvalósításukat szolgáló intézkedéseket, valamint az azok keretében támogatható intézkedéseket. Jelöli továbbá a támogatás igénybevételének feltételeit és végrehajtásuk részletes szabályait is. Az NVT támogatja a környezetbarát mezőgazdasági termelést, segítséget biztosít a kedvezőtlen adottságú területeken folytatott

¹¹ http://www.fvm.gov.hu/doc/upload/200804/umvp_20080402.pdf

gazdálkodáshoz, az ország erdőborítottságának emeléséhez. A terv intézkedései támogatják ezen felül a félig önellátó gazdaságok gazdasági életképességének javítását, valamint a termelői csoportok létrehozását és működését. 2004 őszétől az alábbi 6 intézkedésre pályáztak:

- Agrár-környezetgazdálkodás támogatása;
- Az Európai Unió környezetvédelmi, állatjólléti és higiéniai előírásainak való megfelelés támogatása;
- Mezőgazdasági földterületek erdőtelepítési támogatása;
- Kedvezőtlen adottságú területek támogatása;
- A félig önellátó mezőgazdasági üzemek szerkezetátalakításának támogatása;
- Termelői csoportok létrehozásának és működtetésének támogatása.¹²

3.8.4. Új Magyarország Vidékfejlesztési Program (ÚMVP) 2007-2013

Az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program a 2007-2013-as időszakra vonatkozó Nemzeti Vidékfejlesztési Program. A 2007-2013-as időszakra vonatkozó Új Magyarország Vidékfejlesztési Programot az Európai Bizottság 2007. szeptember 19-én engedélyezte. Az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program (ÚMVP) keretén belül 2007-2013 között Magyarország mintegy 1.300 milliárd forint támogatás felhasználására jogosult, amely teljes egészében a vidék és a mezőgazdaság fejlesztésére költethető.

Az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program (ÚMVP) az alábbi négy támogatási tengelyt alakította ki:

- **ÚMVP I. tengely:** A hozzáadott érték és a minőség és növelése a mező- és erdőgazdaságban, s az élelmiszer-feldolgozásban;
- **ÚMVP II. tengely:** A földhasználat racionalizálása a környezeti és természeti értékek szem előtt tartásával;
- **ÚMVP III. tengely:** A vidéki foglalkoztatás bővítése, a tevékenységek diverzifikálása;
- **ÚMVP IV. tengely:** Helyi közösségek fejlesztése, LEADER.¹³

¹² http://www.fvm.gov.hu/doc/upload/200804/umvp_20080402.pdf

¹³ http://eupalyazatiportal.hu/uj_magyarorszag_vidékfejlesztési_program_umvp_2007_2013/

3.8.5. Közvetlen támogatások

Közvetlen kifizetések: Az EMOGA Garancia Részlegből biztosított, az EU-val kötött megállapodás alapján az 1. § (2) bekezdés d) pontja szerinti nemzeti forrásból finanszírozott, közvetlenül a termelő jövedelmét növelő támogatás, amit az állatlétszám, termőterület, vagy termékegység alapján állapítanak meg.¹⁴

3.8.6. Nemzeti támogatások

A Közös Agrárpolitika (KAP) keretébe tartozó, részben vagy egészben közösségi finanszírozású támogatások mellett, lehetőség volt a csatlakozás idején futó nemzeti támogatások továbbvitelére. Azonban ezeket a támogatásokat a belépés napját követő 4 hónapon belül jelenteni kellett az Európai Bizottságnál. A bejelentett támogatások közül azokat, amelyek a KAP szabályaival nem voltak összeegyeztethetőek Magyarország köteles volt legkésőbb a tagság 3. évének végéig megszüntetni.¹⁵

3.8.7. Új Széchenyi Terv

Az Új Széchenyi Tervben kiemelt szerepet kaptak a kis- és középvállalkozásokat támogató pályázatok, ha ez a szektor erősödik, akkor új munkahelyek jönnek létre, és fejlődik a magyar gazdaság is. A program 80 pályázatára 500 milliárd forintot biztosítanak. Az ÚSZT hét programja közül öt érinti a vidékfejlesztést: a Zöldgazdaság-fejlesztési, az Egészségipari, a Vállalkozásfejlesztési, a Foglalkoztatási és a Közlekedésfejlesztési Program.

A Zöldgazdaság-fejlesztési Program a „zöld mezőgazdaságra” teszi a hangsúlyt, ami magában hordozza a mezőgazdasági alapanyagok, melléktermékek, megújuló energiaforrások felhasználását; valamint elősegíti az öko- és környezetbarát termékek létrehozását. Lehet pályázni olyan technológiák gyártására, beszerzésére, infrastruktúrafejlesztésre, amelyek a mezőgazdasági és erdészeti alapanyagokból,

¹⁴ <http://gtr2.uw.hu/92per2004k.html>

¹⁵ <http://www.euvonal.hu/index.php?op=mezogazdasag&id=45>

melléktermékekből energiát tudnak előállítani. A Vállalkozásfejlesztési Programhoz szervesen kapcsolódik az Agrár Széchenyi Kártya.¹⁶

Agrár Széchenyi Kártya

Az Agrár Széchenyi Kártya a mezőgazdasági termékek készítésével, feldolgozásával és forgalmazásával, erdő-, vad- és halgazdálkodással foglalkozó mezőgazdasági őstermelők, egyéni vállalkozók, családi gazdálkodók, illetve társas vállalkozásként működő kis- és középvállalkozások számára biztosít szabad felhasználású 1, 2 vagy 3 éves lejáratú folyószámlahitelt.

Az Agrár Széchenyi Kártya hitelkerete minimum 500 000 Ft, vagy félmillió forintonként növekvő, maximum 25 millió Ft összeg lehet, melyhez a Magyar Állam 2% kamattámogatást és kezességi díjtámogatást ad.

A hiteligénylőnek rendelkeznie kell 15 millió forint hitelösszegig egy, felette két lezárt, teljes éves gazdálkodói múlttal és az MVH-nál regisztrációs számmal. A hiteligénylőnek nem lehet lejárt hiteltartozása vagy köztartozása.¹⁷

3.8.8. Piaci intézkedések

Belpiaci támogatások: Belpiaci intézkedés bizonyos mezőgazdasági termékek termelésének, feldolgozásának és közösségen belüli értékesítésének támogatását jelenti, amelynek alapja az érintett termékmennyiség. Továbbá ide tartoznak a termelést, a feldolgozást, valamint az értékesítést szabályozó tevékenységek, pl. a kvótakezelés.

Intervenciós intézkedések: Olyan szabályozási mechanizmus, amelyet az EU mezőgazdasági termékeinek belső piacán a keresleti és kínálati egyensúlyzavarok, valamint az ebből adódó jelentős mértékű áringadozások kiküszöbölése céljából alkalmaznak.

Központi intervenció: Az intézkedés célja, hogy az egyes termékpályákon a túltermelésből származó termékfelesleg egyidejű piacra jutását megakadályozza. Ez a szabályozás a közösség nevében megy végbe, és a tagországok saját nemzeti költségvetése terhére

¹⁶ <http://www.vm.gov.hu/main.php?folderID=2290&articleID=17021&ctag=articlelist&iid=1>

¹⁷ <http://www.kavosz.hu/agrar-szechenyi-kartya>

történő felvásárlást, a felvásárolt készletek tárolását, majd egy más későbbi időpontban történő értékesítését foglalja magába.¹⁸

¹⁸ <http://gtr2.uw.hu/92per2004k.htm>

4. VIZSGÁLAT

Kutatásom során olyan támogatási adatokat használok fel, melyeket a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal folyósított 2005 és 2010 között. Ezen belül a SAPARD, AVOP, NVT, Közvetlen támogatások, Nemzeti támogatások, Belpiaci támogatások, Külpiaci támogatások, ÚMVP I. tengely és ÚMVP II. tengely azon jogcímen kifizetett összegeit elemzem, amelyek az állattenyésztéssel, növénytermesztéssel ezen belül kertészeti termékekkel, valamint az erdészettel kapcsolatos kifizetéseket tartalmazzák. A támogatási összegeket úgy használok fel, hogy az egyes jogcímen belüli támogatási értékeket összeadtam, s az elemzéshez népességre (ezer Ft/ fő-re), valamint termőterületre (ezer Ft/ezer ha-ra) vetítettem.

A vizsgálatom során felhasználok még a Központi Statisztikai Hivatal, Bruttó Hazai Termékre és Beruházásra vonatkozó adatait. Ezeket az adatokat is népességre (ezer Ft/ fő-re), valamint termőterületre (ezer Ft/ezer ha-ra) vetítettem.

A kutatásom **első részében** összehasonlítom 6 év átlaga alapján kapott értékeket, a teljes Bruttó Hazai Terméket a mezőgazdasági Bruttó Hazai Termékkel, a teljes beruházást pedig a mezőgazdasági beruházással vetem össze. A Központi Statisztikai Hivatal adatai 2005-2009-ig álltak rendelkezésre, ezért 2010-es adatnak az 5 év átlagából képzett mutatókat fogom tekinteni. Ezeket mutatókat számtani átlag alapján képeztem, mivel tartam idősorral dolgoztam. Az elemzésem **további részében** a termőterületre és népességre vetített adatokat használok fel, s mivel ezek állapot idősorok, ezért a kimutatásom során kronologikus átlagokat alkalmaztam.

A kutatásom e részében a vetített adatok vizsgálatát a könnyebb átláthatóság érdekében 4 részre osztom fel:

4.3.1. A mezőgazdasági GDP és mezőgazdasági támogatások népességre vetített adatainak értelmezése

4.3.2. A mezőgazdasági GDP és mezőgazdasági támogatások termőterületre vetített adatainak vizsgálata

4.3.3. A mezőgazdasági beruházás és mezőgazdasági támogatások népességre vetített adatainak elemzése

4.3.4. A mezőgazdasági beruházás és mezőgazdasági támogatások termőterületre vetített értékeinek elemzés

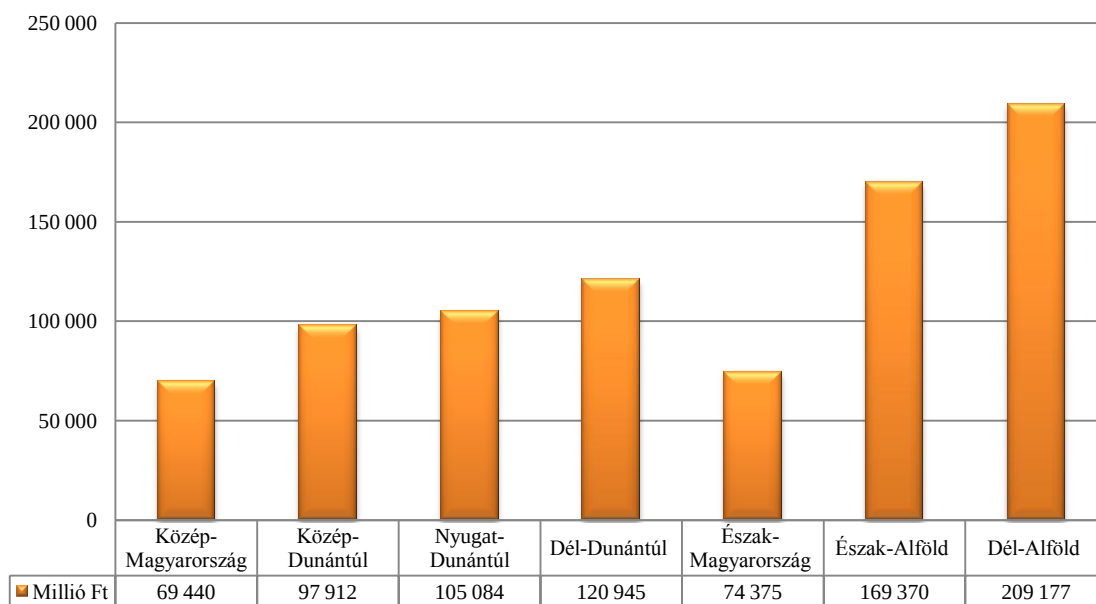
A kutatásomra az alábbi hipotéziseket állítottam fel:

1. A 6 évi mezőgazdasági GDP átlag és a 6 évi mezőgazdasági beruházási átlag a régiók közül a közép-magyarországiban a legkisebb.
2. A mezőgazdasági támogatások népességre és termőterületre vetített adatai alapján az észak-magyarországi régió részesül a legkevesebb támogatásban.
3. A vetített adatok arányait tekintve, a mezőgazdasági támogatás legnagyobb része arányaiban az átlag feletti, tehát fejlett régiókhoz kerül.

4.1. A 6 évi GDP és mezőgazdasági GDP átlagának vizsgálata

A teljes Bruttó Hazai Terméket tekintve egyértelműen leolvasható a 2. ábráról, amely a mellékletben található, hogy a közép-magyarországi régióban állították elő a legtöbb GDP-t, ez abból adódik, hogy itt van a szolgáltató és ipari szektornak a legnagyobb jelentősége. A legkisebb érték a Dél-Dunántúlon volt, itt már kevésbé jelentősek ezek a szektorok. A mezőgazdasági GDP alapján felállított régió rangsor, azonban jelentősen eltér az teljes GDP-t tartalmazótól (3. ábra). Lényeges különbség, hogy a legnagyobb mértékben a dél-alföldi régió állított elő mezőgazdasági GDP-t. A legkisebb mértékben a közép-magyarországi régió járult hozzá a mezőgazdasági GDP-hez. A nagy eltérés oka, hogy a közép-magyarországi régióban legkisebb a súlya a mezőgazdaságnak.

3. ábra: 6 év (2005-2010) mezőgazdasági GDP átlaga

Forrás: Saját vizsgálat, KSH adatok alapján, 2011.

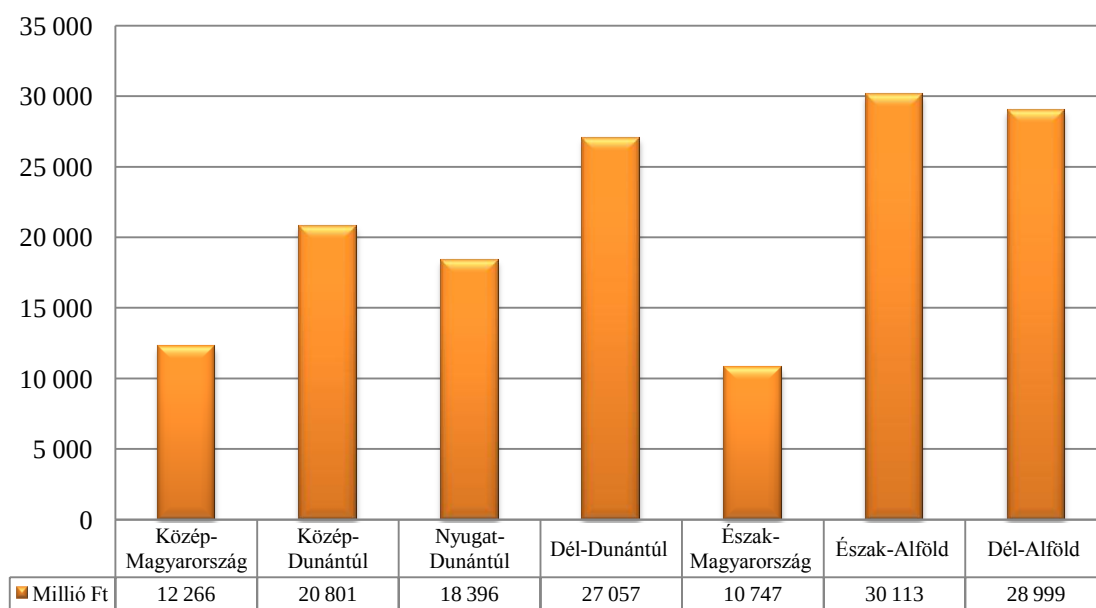
4.2. A 6 évi beruházás és mezőgazdasági beruházás átlagának vizsgálata

A beruházási adatok hasonlóan a teljes GDP-hez a közép-magyarországi régióban voltak a legmagasabbak, a legkisebb adatokkal ugyancsak a dél-dunántúli régió bírt, ezt a 4. ábra mutatja, amely a mellékletben található.

A legnagyobb értékű mezőgazdasági beruházási adatokkal az észak-alföldi régió rendelkezett 5. ábra, ezzel szemben a legkisebb értékű mezőgazdasági beruházási adatokkal az észak-magyarországi.

Az észak-magyarországi régió tekintetében az a magyarázat adható, hogy ebben a régióban nincs nagy súlya mezőgazdaságnak, hasonlóan a közép-magyarországi régióhoz. A legnagyobb összegű mezőgazdasági beruházás az Észak-Alföldön, Dél-Alföldön és a Dél-Dunántúlon valósult meg. Ez azzal magyarázható, hogy ezekben a régiókban tekintélyesebb szerepe van a gazdálkodásnak.

5. ábra: 6 év (2005-2010) mezőgazdasági beruházási átlaga

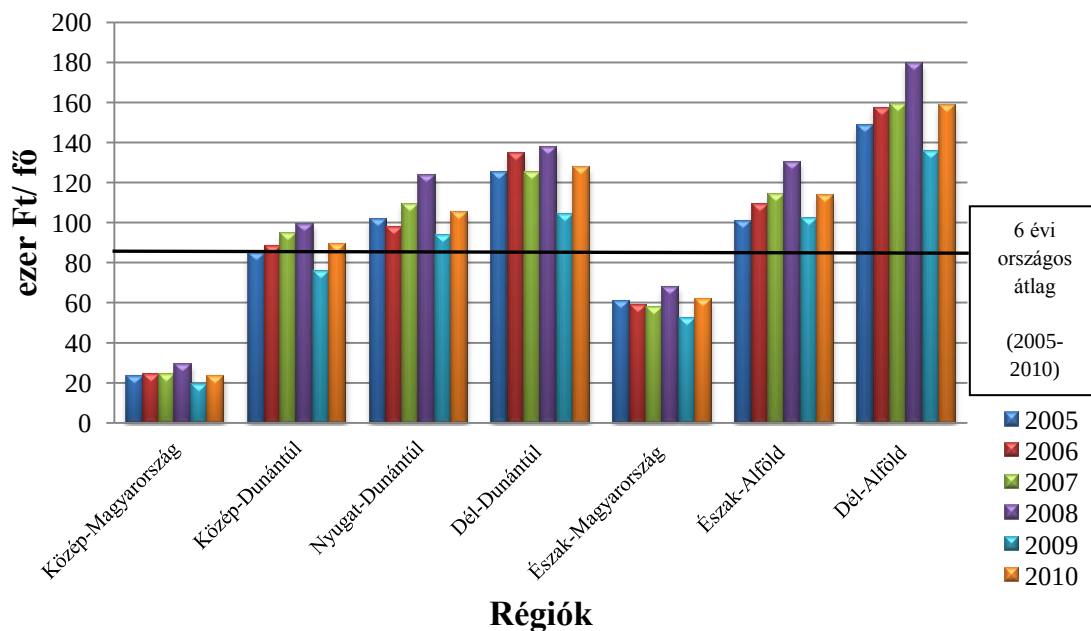

Forrás: Saját vizsgálat, KSH adatok alapján, 2011.

4.3 A vetített adatok elemzése

4.3.1. A mezőgazdasági GDP és mezőgazdasági támogatások népességre vetített adatainak értelmezése

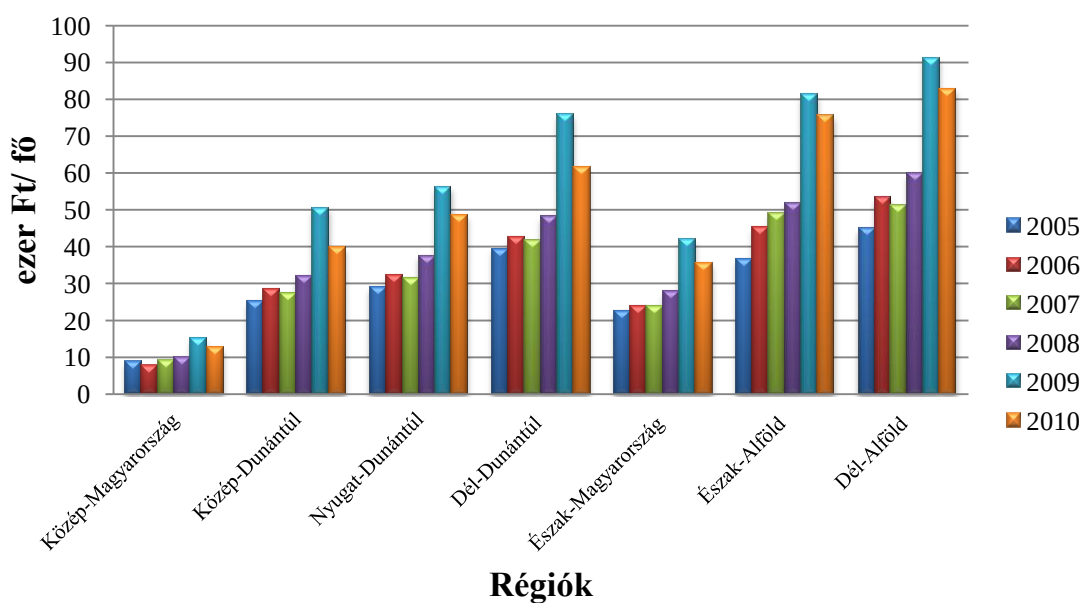
6. ábra: Mezőgazdasági GDP népességre vetítve

Forrás: Saját vizsgálat, MVH adatok alapján, 2011.

A 6. ábra a mezőgazdasági GDP népességre vetített mutatókat tartalmazza. A régiók közül a 6 évi országos átlag alatt a közép-magyarországi és észak-magyarországi régió volt. A mezőgazdasági GDP népességre vetített adatai a dél-alföldi régióban voltak a legmagasabbak, ezzel ellentétben a legkisebb adatok a közép-magyarországi régióban. Ezek a mutatók is azt támasztják alá, hogy a mezőgazdaságnak a közép-magyarországi régióban volt a legkisebb a volumene, a legnagyobb pedig a dél-alföldi régióban. Az éveket tekintve elmondható, hogy a régiókban 2009-ben visszaesést lehet látni, ennek az egyik meghatározó oka gazdasági válság volt. A mellékletben az 2. táblázat tartalmazza a minden évre ezer Ft/ fő-re vetített összegeket.

7. ábra: Mezőgazdasági támogatások népességre vetítve

Forrás: Saját vizsgálat, MVH és KSH adatok alapján, 2011.

A 7. ábrán a hét régió mezőgazdasági támogatások népességre vetített adatai találhatók. A területek között jelentős különbségek vannak. A legtöbb támogatást a dél-alföldi és az észak-alföldi régió kapta. A legkevesebbet Közép-Magyarország és Észak-Magyarország kapta. Az egy főre jutó támogatási összegeket a 3. táblázat tartalmazza a mellékletben. A régiók kiugró értékkel 2009-ben rendelkeztek.

**4. táblázat: Mezőgazdasági támogatások/mezőgazdasági GDP
népességre vetítve (2005-2010)**

Mezőgazdasági támogatások/ mezőgazdasági GDP népességre vetítve	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Közép-Magyarország	0,37	0,32	0,38	0,34	0,76	0,54
Közép-Dunántúl	0,30	0,32	0,29	0,32	0,67	0,45
Nyugat-Dunántúl	0,29	0,33	0,29	0,30	0,60	0,46
Dél-Dunántúl	0,32	0,32	0,33	0,35	0,73	0,48
Észak-Magyarország	0,37	0,41	0,41	0,41	0,80	0,58
Észak-Alföld	0,36	0,42	0,43	0,40	0,80	0,67
Dél-Alföld	0,30	0,34	0,32	0,33	0,67	0,52
Országos átlag	0,32	0,35	0,34	0,35	0,71	0,53

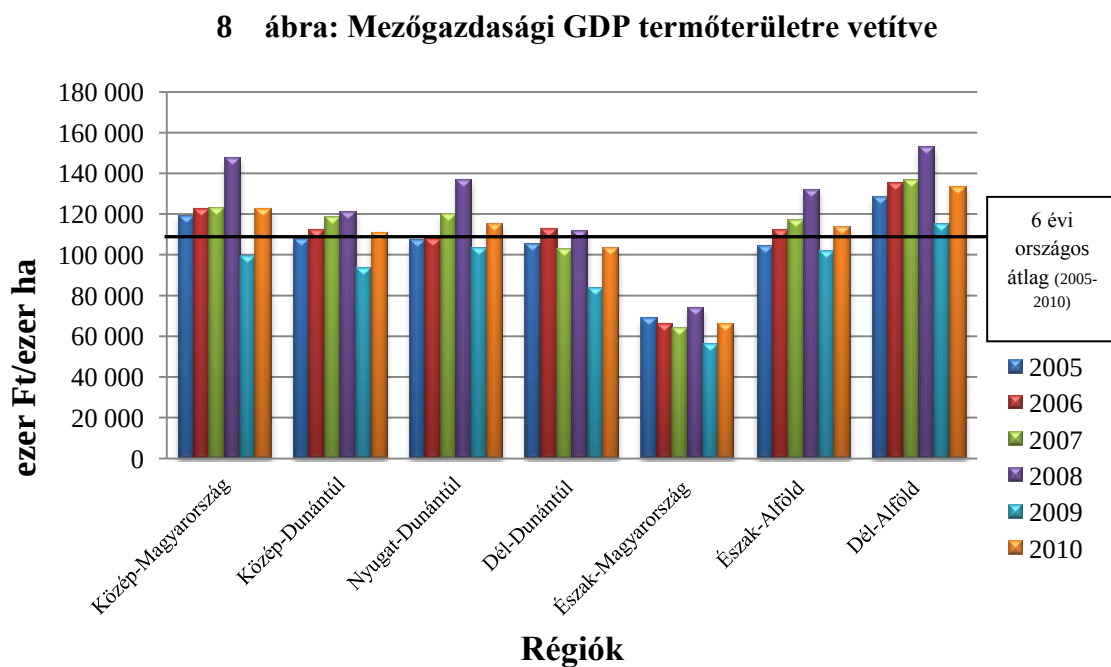
Forrás: Saját vizsgálat, MVH és KSH adatok alapján, 2011.

A 4. táblázat tartalmazza a mezőgazdasági támogatások és mezőgazdasági GDP népességre vetített arányát. Ezek az arányok azt mutatják meg, hogy az egyes régiók az előállított mezőgazdasági GDP-jükhöz képest mennyi mezőgazdasági támogatást kaptak. Az arányok mutatják, hogy 2005 és 2008 között nagymértékű változás nem történt a támogatások arányát illetően. A régiók általában a mezőgazdasági GDP-jük harmadát vagy ettől kicsivel többet kaptak mezőgazdasági támogatásként még. Lényeges változás az arányok tekintetében 2009-ben volt, ekkor kapták az egyes régiók arányaiban a legtöbb támogatást. Ennek oka, hogy ebben az évben az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program által történt kifizetés többszöröse volt az előző éveknek.

Az arány vizsgálat miatt elengedhetetlen, hogy az 6. ábrán látható 6 évi országos átlag feletti régiókat fejlettnnek, az átlag alattiakat mezőgazdaságilag fejletlen régióknak tekintsem. Ez alapján a közép-magyarországi és észak-magyarországi régió fejletlen, a többi régió ezzel ellentétben a mezőgazdasági GDP népességre vetített adatai alapján fejlett. Ha évenként az országos átlagtól való eltéréseket vizsgálom meg, akkor azt látom, hogy lényeges eltérés nincs az átlagtól. Azonban az arányok jól mutatják, hogy a mezőgazdasági GDP-hez képest arányaiban a legtöbb mezőgazdasági támogatást, Észak-Alföld kapta, öt követi Észak-Magyarország és Közép-Magyarország. Összességében

elmondható, hogy az arányokat tekintve a legtöbb támogatást egy fejlett régió az észak-alföldi szerezte meg, azonban utána a két fejletlen régiónak adták a legtöbb összeget.

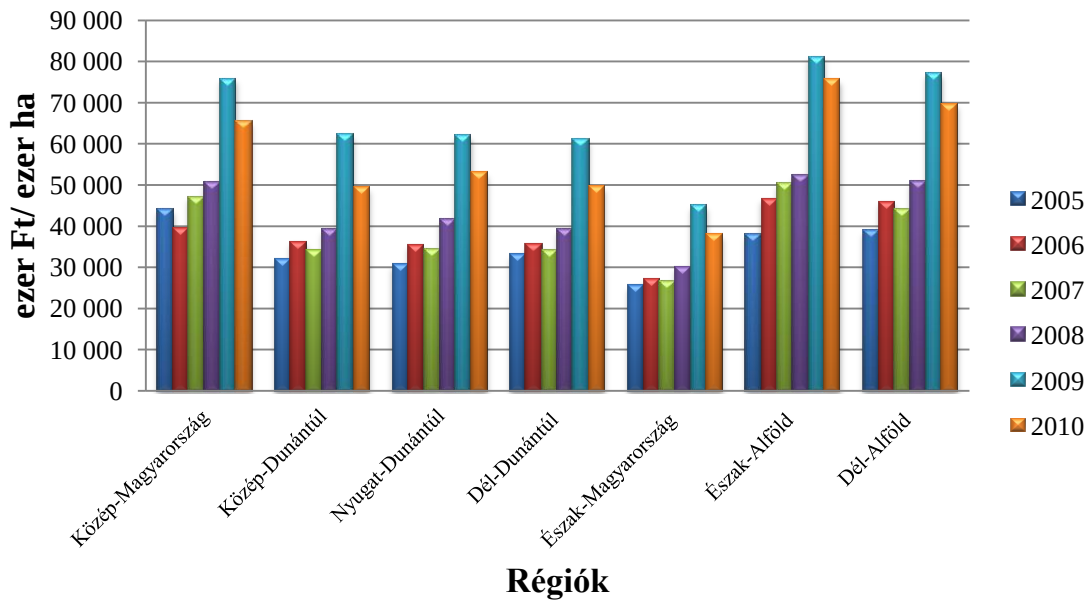
4.3.2. A mezőgazdasági GDP és mezőgazdasági támogatások termőterületre vetített adatainak vizsgálata

Forrás: Saját vizsgálat, KSH adatok alapján, 2011.

A 8. ábrán a mezőgazdasági GDP termőterületre vetített adatai láthatók. A régiók között a legkevesebb mezőgazdasági GDP-t az észak-magyarországi régió állította elő, a legtöbbet a Dél-Alföld produkálta. A mellékletben található 5. táblázatban jól látható, hogy a dél-alföldi régió területre vetített értékei minden évben kétszerese a legkevesebbet előállító észak-magyarországi régiónak. A 5. táblázatban és a 8. ábrán is az évenkénti összegeket vizsgálva elmondható, hogy a legnagyobb visszaesés a 2009-es évben következett be, s ezek az eredmények is azt igazolják, hogy a mezőgazdaságot is nagymértékben érintette a gazdasági válság.

9. ábra: Mezőgazdasági támogatások termőterületre vetítve

Forrás: Saját vizsgálat, MVH és KSH adatok alapján, 2011.

Az 9. ábrán a mezőgazdasági támogatások termőterületre vetített értékeit ismertetem. A legtöbb támogatást a régiók közül, Észak-Alföld és Dél-Alföld kapta. A legkevesebb támogatást az észak-magyarországi régió szerezte meg. Ha az éveket vizsgálom, akkor az látható, hogy 2009-ben volt a legmagasabb a támogatások összege, ez azzal magyarázható, hogy ebben az évben az ÚMVP keretében történt kifizetések többszöröse volt az előző éveknek. A vetített pontos összegeket az 6. táblázat tartalmazza a mellékletben.

**7.táblázat: Mezőgazdasági támogatások/mezőgazdasági GDP termőterületre vetítve
(2005-2010)**

Mezőgazdasági támogatások/ mezőgazdasági GDP termőterületre vetítve	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Közép-Magyarország	0,37	0,32	0,38	0,34	0,76	0,54
Közép-Dunántúl	0,30	0,32	0,29	0,32	0,67	0,45
Nyugat-Dunántúl	0,29	0,33	0,29	0,30	0,60	0,46
Dél-Dunántúl	0,32	0,32	0,33	0,35	0,73	0,48
Észak-Magyarország	0,37	0,41	0,41	0,41	0,80	0,58
Észak-Alföld	0,36	0,42	0,43	0,40	0,80	0,67
Dél-Alföld	0,30	0,34	0,32	0,33	0,67	0,52
Országos átlag	0,32	0,35	0,34	0,35	0,71	0,53

Forrás: Saját vizsgálat, MVH és KSH adatok alapján, 2011.

A 7. táblázatban a mezőgazdasági támogatások és mezőgazdasági GDP termőterületre vetített aránya található. Szembetűnő, hogy az arányok megegyeznek a mezőgazdasági támogatások és mezőgazdasági GDP népességre vetített arányaival. (7. táblázat=4. táblázat) Erre az eredményre az alábbi magyarázat adható.

Az arányszámokat a 4. táblázatnál úgy kapom, hogy a mezőgazdasági támogatások népességre vetített adatait elosztom a mezőgazdasági GDP népességre vetített összegeivel, a 7. táblázatnál pedig a mezőgazdasági támogatások termőterületre vetített adatait elosztom a mezőgazdasági GDP termőterületre vetített értékeivel. A népességre vetített adatoknál a tört számlálójában Mezőgazdasági támogatás/népesség áll, a nevezőben mezőgazdasági GDP/ népesség szerepel. Ezt a tört számítást úgy kell megoldani, hogy a számláló értékét megszorozom a nevező reciprokl értékével. Így a népesség mutatóval tudok egyszerűsíteni, s végül azt kapom, hogy a számlálóban csak a mezőgazdasági támogatás adatai a nevezőben pedig a mezőgazdasági GDP-re vonatkozó adatok szerepelnek. S ha ugyanezt a műveletet elvégzem a termőterületre vonatkozó adatokkal, akkor a művelet végén ugyanúgy tudok a termőterület adataival egyszerűsíteni, s így ott is azt kapom végül, hogy a számlálóban a mezőgazdasági támogatás mutató, a nevezőben pedig a mezőgazdasági GDP szerepel.

A fent említett táblázatok számítási módszerei képletekkel:

mezőgazdasági támogatás=mg-i támogatás

mezőgazdasági GDP=mg-i GDP

$$\begin{array}{c}
 \text{mg-i támogatás} \\
 \hline
 \text{népesség} \\
 \hline
 \text{mg-i GDP} \\
 \hline
 \text{népesség}
 \end{array}
 =
 \frac{\text{mg-i támogatás}}{\cancel{\text{népesség}}}
 *
 \frac{\cancel{\text{népesség}}}{\text{mg-i GDP}}
 =$$

=

$$\frac{\text{mg-i támogatás}}{\text{mg-i GDP}}
 \Rightarrow$$

4. táblázat számítási módszere

mezőgazdasági támogatás=mg-i támogatás

mezőgazdasági GDP=mg-i GDP

$$\begin{array}{c}
 \text{mg-i támogatás} \\
 \hline
 \text{termőterület} \\
 \hline
 \text{mg-i GDP} \\
 \hline
 \text{termőterület}
 \end{array}
 =
 \frac{\text{mg-i támogatás}}{\cancel{\text{termőterület}}}
 *
 \frac{\cancel{\text{termőterület}}}{\text{mg-i GDP}}
 =$$

=

$$\frac{\text{mg-i támogatás}}{\text{mg-i GDP}}
 \Rightarrow$$

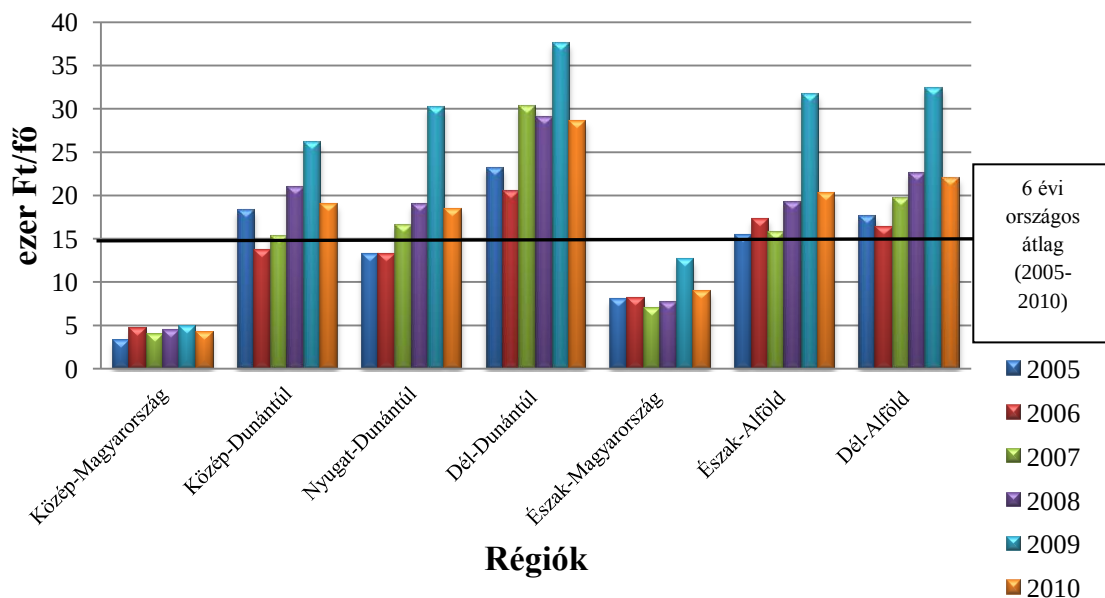
7. táblázat számítási módszere

Az arányok további értelmezéséhez szükséges, hogy a 8. ábrán, amely a mezőgazdasági GDP termőterületre vetített adatait tartalmazza, az átlag alatti régiót, Észak-Magyarországot mezőgazdaságilag fejletlennek soroljam be.

S az arányok értelmezésénél látható, hogy arányaiban egy mezőgazdaságilag fejlettnak minősített régió, Észak-Alföld kapta az egyik legnagyobb összegű mezőgazdasági támogatást. Ugyanakkor arányaiban a második legtöbb támogatást az észak-magyarországi régió kapta.

4.3.3. A mezőgazdasági beruházás és mezőgazdasági támogatások népességre vetített adatainak elemzése

10. ábra: Mezőgazdasági beruházás népességre vetítve

Forrás: Saját vizsgálat, KSH adatok alapján, 2011.

A 10. ábrán a mezőgazdasági beruházás népességre vetített adatai figyelhetők meg. Számottevő eltérés mutatkozik az ábrán a régiók között. Két régióban figyelhető meg a mezőgazdasági beruházás nagyon alacsony értéke, a közép-magyarországi és az észak-magyarországi régióban. Ezekben a régiókban volt a legkevesebb ezer Ft/fő-re eső beruházás. A mellékletben az 8. táblázat tartalmazza a pontos mezőgazdasági beruházási összegeket. Az 8. táblázatban és a 10. ábrán is jól látható, hogy az 1 főre jutó legnagyobb értékű beruházást magasan a Dél-Dunántúlon valósították meg.

Az évenkénti adatokat tekintve elmondható, hogy minden régióban a 2009-es évben kiugróan magas a mezőgazdasági beruházások aránya. Ennek fő oka, hogy az ÚMVP kifizetések ebben az évben kiugróan magasak voltak, s ez a beruházási értékekben kimutatható lett.

A vizsgálat további részéhez szükséges mezőgazdasági támogatások népességre vetített adatait a 7. ábra tartalmazza. S alatta található a hozzáfűzött elemzés, így ezt az elemzést még egyszer nem végzem el itt is.

**9.táblázat : Mezőgazdasági támogatás/mezőgazdasági beruházás népességre vetítve
(2005-2010)**

Mezőgazdasági támogatás/ mezőgazdasági beruházás népességre vetítve	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Közép-Magyarország	2,7	1,7	2,4	2,2	3,0	3,0
Közép-Dunántúl	1,4	2,1	1,8	1,5	1,9	2,1
Nyugat-Dunántúl	2,2	2,4	1,9	2,0	1,9	2,6
Dél-Dunántúl	1,7	2,1	1,4	1,7	2,0	2,2
Észak-Magyarország	2,8	3,0	3,5	3,6	3,4	4,0
Észak-Alföld	2,4	2,6	3,1	2,7	2,6	3,8
Dél-Alföld	2,6	3,3	2,6	2,7	2,8	3,8
Országos Átlag	2,1	2,5	2,2	2,2	2,4	2,9

Forrás: Saját vizsgálat, MVH és KSH adatok alapján, 2011.

Az 9. táblázatban a mezőgazdasági támogatások és a mezőgazdasági beruházások arányai találhatók. Az arányok kiemelkedően mutatják, hogy a mezőgazdasági támogatások többségében, többszörösei voltak a mezőgazdasági beruházásoknak.

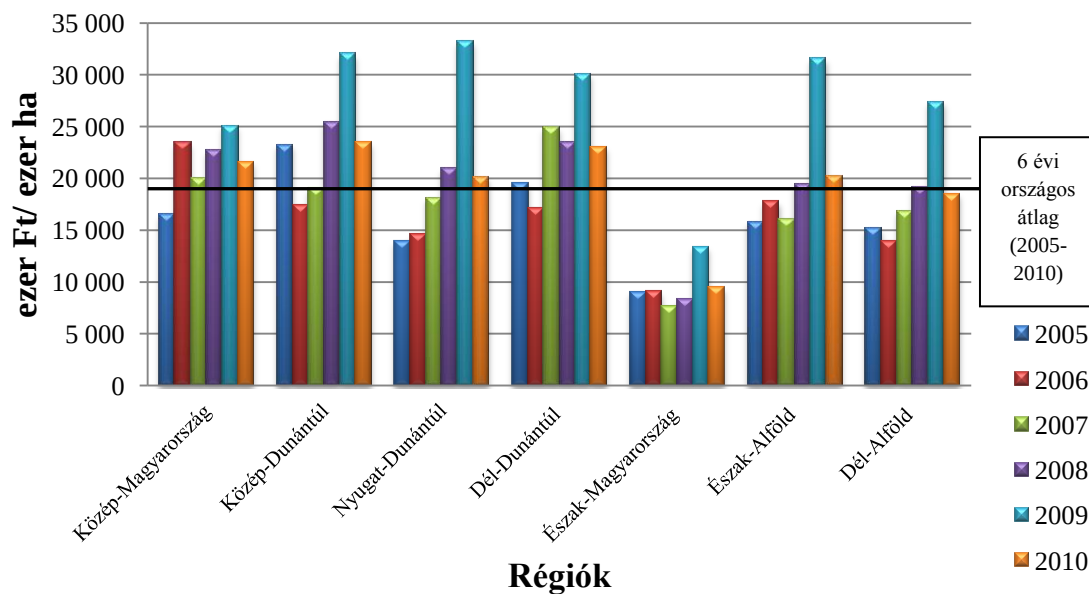
Az elemzés folytatásához, nélkülözhetetlen, hogy a 10. ábrán az átlag alatti régiókat fejletlennek, az átlag felettieket fejlettnak minősítsem. A mezőgazdasági beruházások népességre vetített adatai alapján a két fejletlen régió a közép-magyarországi és az észak-magyarországi régió.

Az 9. táblázat arányait tekintve megállapítható, hogy ismét egy mezőgazdaságilag fejletlen régió az észak-magyarországi kapta arányaiban a legtöbb mezőgazdasági támogatást.

A mezőgazdasági beruházás népességre vetített adatai alapján a legfejlettebbnek mondott dél-dunántúli régió arányaiban az országos átlaghoz viszonyítva az egyik legkevesebb támogatást kapta évente.

4.3.4. A mezőgazdasági beruházás és mezőgazdasági támogatások termőterületre vetített értékeinek elemzése

11. ábra: Mezőgazdasági beruházás termőterületre vetítve

Forrás: Saját vizsgálat, KSH adatok alapján, 2011.

A 11. ábrán a mezőgazdasági beruházás termőterületre vetített adatai találhatóak. Észak-Magyarországon volt a legkevesebb az ezer hektárra jutó mezőgazdasági beruházás összege, ellenben a közép-dunántúli régió rendelkezett a legjobb értékekkel. Az évenkénti összegeket elemezve, látható, hogy 2009-ben minden régióban jóval nagyobb volt a termőterületre jutó mezőgazdasági beruházás összege, mint más években.

Itt ugyanaz a magyarázat adható, mint a mezőgazdasági beruházás népességre vetített adatainál, miszerint ez a kiugrás az ÚMVP által kifizetett magas összegeket tükrözi. A pontos összegek a mellékletben a 10. táblázatban találhatóak.

Az kutatásom további részéhez a 9-es ábra mezőgazdasági támogatások termőterületre vetített értékeit használok fel.

**11. táblázat: Mezőgazdasági támogatás/mezőgazdasági beruházás
termőterületre vetítve (2005-2010)**

Mezőgazdasági támogatás/ mezőgazdasági beruházás termőterületre vetítve	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Közép-Magyarország	2,7	1,7	2,4	2,2	3,0	3,0
Közép-Dunántúl	1,4	2,1	1,8	1,5	1,9	2,1
Nyugat-Dunántúl	2,2	2,4	1,9	2,0	1,9	2,6
Dél-Dunántúl	1,7	2,1	1,4	1,7	2,0	2,2
Észak-Magyarország	2,8	3,0	3,5	3,6	3,4	4,0
Észak-Alföld	2,4	2,6	3,1	2,7	2,6	3,8
Dél-Alföld	2,6	3,3	2,6	2,7	2,8	3,8
Országos Átlag	2,1	2,5	2,2	2,2	2,4	2,9

Forrás: Saját vizsgálat, MVH és KSH adatok alapján, 2011.

A 11. táblázatban helyezkednek el a mezőgazdasági támogatások/ mezőgazdasági beruházás arányszámai. Ahogy a mezőgazdasági GDP-nél a népességre (4. táblázat) és termőterületre (7. táblázat) vetített arányok megegyeztek, ehhez hasonlóan a mezőgazdasági beruházásnál is a népességre (9. táblázat) és a termőterületre (11. táblázat) vonatkozó arányok is ugyanazok. A 9. és 11. táblázat egyezőségének matematikai levezetése az alábbi.

mezőgazdasági támogatás=mg-i támogatás

mezőgazdasági beruházás=mg-i beruházás

$$\begin{array}{ccccccc}
 \text{mg-i támogatás} & & & & & & \\
 \hline
 \text{népesség} & & \text{mg-i támogatás} & & \text{népesség} & & \\
 \hline
 \text{mg-i beruházás} & = & & * & & = & \\
 \hline
 \text{népesség} & & & & \text{mg-i beruházás} & &
 \end{array}$$

$$= \frac{\text{mg-i támogatás}}{\text{mg-i beruházás}} \quad \longrightarrow \quad \text{9. táblázat számítási módszere}$$

mezőgazdasági támogatás=mg-i támogatás
 mezőgazdasági beruházás=mg-i beruházás

$$\frac{\text{mg-i támogatás}}{\text{termőterület}} = \frac{\text{mg-i támogatás}}{\text{termőterület}} * \frac{\text{termőterület}}{\text{mg-i beruházás}} =$$

termőterület

$$= \frac{\text{mg-i támogatás}}{\text{mg-i beruházás}} \quad \longrightarrow \quad \text{11. táblázat számítási módszere}$$

Az arányok vizsgálata miatt a 11. ábrán látható átlag alatti régiót az észak-magyarországit fejletlennek értékelem. A további hat régió az fejlett, mivel az átlag felett helyezkednek el. A 11. táblázat arányait tekintve elmondható, hogy arányaiban a legtöbb támogatást az észak-magyarországi régió kapta, amely fejletlen. Ezzel ellentétben a két fejlett régió, a Dél-Dunántúl és Közép-Dunántúl arányaiban a legkevesebb támogatást kapta. Azonban látható az is, hogy két fejlett régió az észak-alföldi és a dél-alföldi is arányaiban az észak-alföldi régió után a 2. és 3. legtöbb támogatást kapta.

5. ÖSSZEFOGLALÁS, KUTATÁSI EREDMÉNYEIM, JAVASLATAIM,

A dolgozatomban a mezőgazdasági támogatásokat vizsgáltam meg. A vizsgálatom célja, az volt, hogy megtudjam, a régiók között hogyan oszlanak meg a különféle mezőgazdasági kifizetések. A fejlett vagy a fejletlen régiók kapnak-e több összeget.

A kutatás első felében, megnéztem a mezőgazdaság történetét, megvizsgáltam, a nemzetgazdasági helyét és hozzájárulását. Ezt követően az állattenyésztés és növénytermesztés kialakulását, fogalmát, jelentőségét, valamint a tenyésztési és termesztési adatokat, ezek elmúlt időszakban végbement változásait elemeztem. S végül, megnéztem, hogy az Európai Unión belül, mely országok bírnak jelentős termelési és termesztési értékekkel.

A támogatási értékek vizsgálata előtt ismerttettem a Közös Agrárpolitika kialakulását, fejlődését, alapelveit és szabályzó eszközeit. Majd megnéztem, hogy a támogatáspolitikát hol helyezkedik el a Közös Agrárpolitikán belül. Áttekintettem, hogy hogyan csoportosítjuk a támogatásokat, mi az intézményrendszere, milyenek a vélemények támogatásokról az EU-s csatlakozás előtti és az ezt követő időszakban.

A dolgozat további részében leírtam azokat a programokat és támogatási jogcímeket, melyek keretében támogatást folyósítottak az elmúlt időszakban. Ezen keretek között kifizetett összegeket elemeztem a dolgozat további részében.

A kimutatás első részében a 6 évi teljes GDP és mezőgazdasági GDP átlagát valamint, a 6 évi teljes beruházás és mezőgazdasági beruházás átlagát értelmeztem. Az előbbinél azt az eredményt kaptam, hogy a teljes GDP 6 évi átlaga a közép-magyarországi régióban volt a legnagyobb a mezőgazdasági GDP pedig a dél-alföldi régióban legnagyobb. A legkisebb 6 évi mezőgazdasági GDP átlaggal a közép-magyarországi régió rendelkezett.

A beruházás tekintetében azt az eredményt kaptam, hogy a teljes beruházás 6 évi átlaga Közép-Magyarországon volt a legnagyobb, a mezőgazdasági beruházás 6 évi átlaga az Észak-Alföldön volt a legnagyobb a legkisebb értéket ellenben észak-magyarországi régióban produkálták.

Az **első hipotézisem** az alábbi volt:

1. A 6 évi mezőgazdasági GDP átlag és a 6 évi mezőgazdasági beruházási átlag a régiók közül a közép-magyarországiban a legkisebb.

A fentiek alapján az első állításom nem igazolódott be, mivel a mezőgazdasági beruházási átlag Észak-Magyarországon volt a legcsekélyebb.

A mezőgazdasági támogatások népességre vetített adatai alapján azzal szembesültem, hogy az évek során a legkevesebb támogatási összeget Közép-Magyarország kapta a legtöbbet Dél-Alföld. A mezőgazdasági támogatások termőterületre vetített adatai szerint a legkevesebb támogatást az észak-magyarországi régió, a legnagyobb mennyiségű támogatást ismét az észak-alföldi régió kapta.

A **második hipotézisem** az alábbi volt:

2. A mezőgazdasági támogatások népességre és termőterületre vetített adatai alapján az észak-magyarországi régió részesül a legkevesebb támogatásban. A fentiek alapján ez az állítás csak részben teljesült, tehát a hipotézisem nem igazolódott be.

A kutatásom nagy része a vetített adatok és azok arányainak vizsgálatára terjedt ki.

Négy részből állt fel e résznek az elemzése. Elsőként a mezőgazdasági támogatás és mezőgazdasági GDP népességre vetített adatainak arányát tanulmányoztam. Az arányok jól mutatják, hogy a mezőgazdasági GDP-hez képest arányaiban a legtöbb mezőgazdasági Támogatást, Észak-Alföld kapta, öt követi Észak-Magyarország és Közép-Magyarország. Összességében elmondható, hogy az arányokat tekintve a legtöbb támogatást egy **fejlett régió** az észak-alföldi szerezte meg, azonban utána a két fejletlen régiónak adták a legtöbb összeget.

Másodrészen a mezőgazdasági támogatás és mezőgazdasági GDP termőterületre vetített arányait vizsgáltam meg. Itt azt az eredményt kaptam, hogy a 6 évi átlag alapján mezőgazdaságilag **fejlett régió**, Észak-Alföld kapta arányaiban a legtöbb mezőgazdasági támogatást. A második legtöbb támogatást arányaiban Észak-Magyarország szerezte meg.

Harmadrészen a mezőgazdasági támogatás és mezőgazdasági beruházás népességre vetített adatait néztem meg. Itt azt az eredményt kaptam, hogy arányaiban a legtöbb mezőgazdasági támogatást a 6 évi átlag alapján fejletlennek minősített észak-

magyarországi régió kapta tehát egy **fejletlen régió**, őt követi a fejlettnak minősített észak-alföldi és a dél-alföldi régió.

Negyedrészben a mezőgazdasági támogatások és mezőgazdasági beruházás termőterületre vetített adatainak arányát tekintettem meg. Ebben az esetben az arányok azt mutatták, hogy a legtöbb támogatást arányaiban a **fejletlennek** minősített észak-magyarországi régió kapta. S ezzel ellentétben a két fejlett régióban a Dél-Dunántúlon és Közép-Dunántúlon volt arányaiban a legkevesebb a mezőgazdasági támogatás aránya. . Azonban látható volt az is, hogy két fejlett régió az észak-alföldi és a dél-alföldi is arányaiban az észak-alföldi régió után a 2. és 3. legtöbb támogatást kapta.

A **harmadik hipotézisem** az alábbi volt:

3. A vetített adatok arányait tekintve, a mezőgazdasági támogatás legnagyobb része arányaiban az átlag feletti, tehát fejlett régiókhoz kerül.

A fentiek alapján ez a hipotézisem nem helytálló, mivel az arányokat tekintve a legtöbb támogatás kétszer fejlett és kétszer fejletlen régióhoz került.

Ahhoz hogy a magyar mezőgazdaság jól működjön és a mezőgazdaságból élők jövedelme is növekedjen, ahhoz a támogatások nem elegendők. Nagymértékben javulna a helyzet, ha az állattenyésztés aránya nem lenne, ilyen alacsony a növénytermesztéssel szemben. De ehhez olyan intézkedésekre lenne, szükség, amely nem kerítené a növénytermesztéssel foglalkozókat rossz helyzetbe, de az állattenyésztőket „egyenesbe hozná”.

Véleményem szerint az egyes támogatásokat sokkal többen igényelnék, pályáznák, ha az adminisztráció egyszerűbb lenne. Sok embert ez riaszt el a legjobban, mivel nincs ideje arra, hogy mindig a szükséges papírokat elküldjék a hatóságoknak.

A mezőgazdaságot versenyképesebbé kellene tenni, nagyobb hangsúlyt kellene fektetni, arra hogy ez környezetvédelmi és gazdasági szempontból is megvalósuljon. Segíteni és ösztönözni kellene a fiatalokat, főként azokat, akiknek generációk óta a mezőgazdaság a jövedelemszerzési forrásuk, hogy ne azon gondolkodjanak, hogy milyen más területen dolgozzanak, hanem, hogy hogyan fejlesszék a már meglévő családi gazdaságot. De ehhez, az kell, hogy olyan intézkedések valósuljanak meg, melyek biztonságosabbá, kiszámíthatóbbá tennék a mezőgazdaságból élők helyzetét.

Továbbá, ha az egyes ágazatokon belül a területi elveket érvényesítenék, hasonlóan más támogatásokhoz, akkor véleményem szerint sokkal jobban hasznosulnának a kifizetések, mivel az adott terület igényeire építenék fel a pályázati lehetőségeket.

IRODALOMJEGYZÉK

Szakirodalom

- Alvincz J. (2000): Az állami támogatások és elvonások alakulása a magyar élelmiszer-gazdaságban. Gazdálkodás. XLIV. évfolyam. 2. szám
- Ángyán J.-Puskásné Jancsovszka P. (2010): Az Európai Unió átalakuló Mezőgazdasági és vidékfejlesztési politikája I. Szent István Egyetemi Kiadó, 2103. Gödöllő
- Antal K. - Guba M. - Kovács H. (2004): A mezőgazdaság helyzete az agrártörvény hatálybalépését követő időszakban. Budapest. Agrárgazdasági Tanulmányok. 2004. 3. szám. Agrárgazdasági Kutató Intézet.
- Bacskai Edina (2011): Az agrártámogatási rendszer áttekintése In: Csirke Ildikó Agrártámogatások 2011. Mezőgazda kiadó. Budapest.
- Borszéki É. – Mészáros S. – Varga Gy. (1986): Élelmiszer-gazdaságunk versenyképessége. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest.
- Fertő Imre (1996): A mezőgazdaság a piacgazdaságban. Közgazdasági szemle. 2. szám.
- Fertő Imre (1999b): Az agrárpolitika modelljei. Osiris, Budapest
- Gulyás L.(2006): Általános állattenyésztéstan. In: Állattenyésztés, szerk: Kozák János, kiadó: Debreceni Egyetem Agrártudományi Centrum Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Kar (DE ATC AVK) 2006. Debrecen
- Hajós L.(2000): Mezőgazdasági szövetkezetek az Európai Unióban, Trendek és kérdések a XXI. Század előestéjén, Mezőgazdasági Szaktudás Kiadó, Budapest.
- Halmai Péter (2010): Közös Agrárpolitika. In: Kengyel Ákos szerk. (2010). Az Európai Unió közös politikái. Akadémia Kiadó Zrt. Budapest.

- Juhász Pál-Mohács Kálmán (1995): Az agrárágazat támogatásának néhány összefüggése. Közgazdasági Szemle, XLII. évf., 1995. 5. sz.
- Keszei Attila (2000): Kertészet: In Mezőgazdasági ismeretek, Agrárszakoktatási Intézet, Budapest.
- Koppány György (2006): Az ókori civilizációk kialakulásának földrajzi elhelyekedése. In: Kiss A.- Mezősi G.-Sümeghy Z. (szerk.) (2006): Táj, környezet és társadalom. Szeged.
- Kostyál R. - Kosztolányi Lné - Pintér J. (2000/b): Finanszírozás és adózás a mezőgazdaságban. Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest.
- Kovács H. (2005): Agricultural subsidies before and after the EU accession. In: 5th International Conference of PhD Students. University of Miskolc.
- Kürthy Gyöngyi - Potori Norbert (2011): A magyar mezőgazdaság PSE mutatója 2000. Országos mezőgazdasági szakfolyóirat - XV. évfolyam - 2011/04
- Lengyel Sándor (szerk.) (2000): Mezőgazdasági ismeretek, Agrárszakoktatási Intézet, Budapest.
- Lőkös L.(2000): A világ mezőgazdasága. Mezőgazdasági Szaktudás Kiadó. Budapest.
- Markó B. - Popp J. (2004): Trade liberalisation and sustainability. Proceedings of the III. Alps-Adria Scientific Workshop. Dubrovnik. Croatia. March 1-6. 2004. Hungarian Academy of Sciences. Budapest.
- OECD, (2006b): Decoupling Agricultural Support from Production. OECD Paris Policy Brief, november. In: Csirke Ildikó. Agrártámogatások 2011. Mezőgazda Kiadó.
- Pepó Péter (2005): A növénytermesztés jelenlegi helyzete. In: Növénytermesztéstan 1. A növénytermesztés alapjai. Antal József (szerk). Mezőgazda Kiadó. Budapest.

- Popp J. -Potori N. –Udovecz G. (2004): A közös agrárpolitika alkalmazása Magyarországon. 2004. 5. szám Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet.
- Schindele Miklós (1996-2000): Állattenyésztés. In: Magyarország A XX. Században. In. Kötet Természeti Környezet, Népesség És Társadalom, Egyházak És Felekezetek, Gazdaság. Kollega Tarsoly István (Főszerk). Babits Kiadó. Szekszárd.
- Skogstad G.(1998): Ideas Paradigms and Institutions: Agricultural Exceptionalism in the European Union and the United States. Governance. XI. évf. 4. szám.
- Szabó F. (szerk.) (2004): Általános állattenyésztés. Budapest, Mezőgazda Kiadó
- Szász K.(1996-2000): Mezőgazdaság. In: Magyarország a XX. században. II. kötet Természeti környezet, népesség és társadalom, egyházak és felekezetek, gazdaság. Kollega Tarsoly István (főszerk). Babits Kiadó. Szekszárd.
- Szűcs I.(2003): Birtokviszonyok és mérethatékonyság. A magyar mezőgazdaság nemzetközi versenyképessége. Szent István Egyetem. Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar. Agroinform Kiadó és Nyomda Kft. Gödöllő.
- Takács I. (2002): A mezőgazdasági egyéni vállalkozások pénzforgalmának vizsgálata. XLVI. évf. 1. szám.
- Udovecz G. (szerk.) (2000): Jövedelemhiány és versenyképesség a magyar mezőgazdaságban. Budapest. Agrárgazdasági Tanulmányok. 1. szám. Agrárgazdasági Kutató Intézet
- Vasa L.- Villányi L (szerk.) (2007): Agrárgazdaságtan. Szaktudás Kiadó Ház. Budapest.
- Vásáry M. (2011): Agrárpolitikai cél-eszköz konfliktusok. In: Csirke Ildikó Agrártámogatások 2011. Mezőgazda kiadó. Budapest.
- Vidács Lajos (szerk). (2003): Általános állattenyésztéstan. Szegedi Tudományegyetem Mezőgazdasági Főiskola Kar Állattenyésztéstan Tanszék Hódmezővásárhely.

Egyéb forrás:

1. Központi Statisztikai Hivatal (2005): Területi Statisztikai Évkönyv, Budapest.
2. Központi Statisztikai Hivatal (2006): Területi Statisztikai Évkönyv, Budapest.
3. Központi Statisztikai Hivatal (2007): Területi Statisztikai Évkönyv, Budapest.
4. Központi Statisztikai Hivatal (2008): Területi Statisztikai Évkönyv, Budapest.
5. Központi Statisztikai Hivatal (2009): Területi Statisztikai Évkönyv, Budapest.

Internetes forrás:

<http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xftp/idoszaki/mezo/mezo10.pdf>, Mezőgazdaság, 2010. [Letöltve: 2011. 07. 26.]

<http://www.agrarkamara.hu/%C3%81gazatiinform%C3%A1ci%C3%B3k/N%C3%B6v%C3%A9nytermeszt%C3%A9s/An%C3%B6v%C3%A9nytermeszt%C3%A9seredm%C3%A9nyei.aspx> [Letöltve: 2011.10.17.]

http://www.euvonal.hu/index.php?op=kozossegi_politikak&id=1 [Letöltve:2011. 09.16]

<http://www.vm.gov.hu/main.php?folderID=1337> [Letöltve: 2011.10.16]

http://www.fvm.gov.hu/doc/upload/200804/umvp_20080402.pdf [Letöltve: 2011. 09.16]

http://eupalyazatiportal.hu/uj_magyarország_vidékfejlesztési_program_umvp_2007_2013/ [Letöltve: 2011.10.16.]

<http://gtr2.uw.hu/92per2004k.html> [Letöltve: 2011.10.16.]

<http://www.euvonal.hu/index.php?op=mezogazdasag&id=45> [Letöltve:2011.10.16.]

<http://www.vm.gov.hu/main.php?folderID=2290&articleID=17021&ctag=articlelist&iid=1> [Letöltve: 2011.10.16.]

<http://www.kavosz.hu/agrar-szechenyi-kartya> [Letöltve: 2011.10.16.]

<http://fogalomtar.eski.hu/index.php/J%C3%B6vedelemtranszfer> [Letöltve: 2011. 09. 16.]

FOGALOMTÁR

MFA: mezőgazdasági fejlesztési alap

Jövedelemtranszfer: a szolidaritás fontos része a jövedelemtranszfer, amely jogszabály által megszabott jövedelem-átcsoportosítást jelent.

Szolidaritás: a szolidaritás elv teljesülése mindig jövedelemtranszfert jelent, amely a tehetősebbektől vagy kisebb szükségletűektől tesz át forrásokat az alacsonyabb jövedelműek vagy magasabb szükségletűek felé.¹⁹

Külső védelem: Régebben a piaci rendtartások legfontosabb eleme volt. A nagy körben alkalmazott, magas vámok, a világpiaci és a belső árak közti különbség alapján meghatározott importlefölözések lehetőséget adtak arra, hogy a világpiacit jóval meghaladó belső árak keletkezzenek, illetve ne jelenhessen meg konkurens import termék a piacon. Az 1994-es WTO megállapodást követően a külső védelem szerepe kisebb lett, a piacvédelem csak vámokkal lehetséges.

Intézményes árak: Az EU néhány termékre alakít ki intézményes árakat, amelyek a piacsabályozó intézkedések alapjául szolgálnak. Az alapár és a referencia ár az EU átlagos termelési költségeit mutatja, ezek alapján kalkulálják a termelési és exporttámogatásokat. Az intervenció árát fizetik ki annak a termelőnek, aki termékét a megszabott feltételek szerint az államnak ajánlja fel.

Exporttámogatás (export-visszatérítés): A magasabb belső piaci és az alacsonyabb világpiaci árak különbségének kiegyenlítését segíti elő. A támogatások egy része normatív, termékhez vagy relációhoz kötött, más része a piaci zavarok kezelésére, a termékfeleslegek levezetésére időszakosan kerül felhasználásra.

Intervenció: Célja a piaci zavarok megoldása. A közösség által fizetett felvásárlásokkal átmenetileg nagy mennyiségű terméket vonnak ki a piacról, amelyek a piaci zavar

¹⁹ <http://fogalomtar.eski.hu/index.php/J%C3%B6vedelemtranszfer>

megszűnését követően értékesítésre kerülnek. Az EU intervenciós árakat határozza meg, amelyek az esetek többségében a belső piaci átlagárak alatt vannak, és csak részben fedezik a termelés költségeit. Abban az esetben, ha a piaci ár az intervenciós ár alá esik, a termelő korlátlanul felajánlhatja gabonáját intervencióra.

Termelési támogatások: Egyes termékek termelői normatív támogatást kapnak. A kifizetések a területnagyságtól (pl. durumbúza) függenek, vagy termelési kvótához (pl. dohány) fűződnek.

A keresztmegfelelés: az egyik legjelentősebb eleme a KAP-reformnak, ami a kifizetéseket közegészségügyi, környezetvédelmi és állatjóléti szabályokhoz, állategészségügyi, EU-normákhoz és jó mezőgazdasági gyakorlathoz köti. A keresztmegfelelés rendszere két fő részből áll: „jó mezőgazdasági és környezeti feltételek biztosítása” (GAEC) és a „kötelező irányítási követelmények” (SMR).

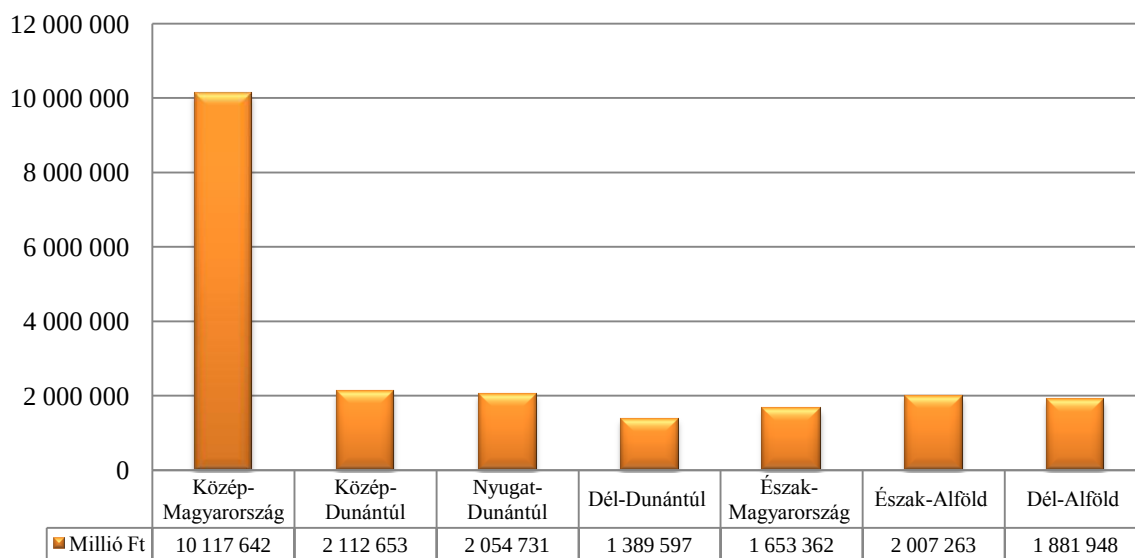
Kettéválasztás: A kettéválasztott kifizetések azt jelentik, hogy a támogatások nagy hányada a kereskedelemtorzító részből a minimálisan torzító vagy nem torzító kategóriába kerülnek a WTO által meghatározott szabályok szerint.²⁰

²⁰ http://www.euvonal.hu/index.php?op=kozossegi_politikak&id=1

MELLÉKLET

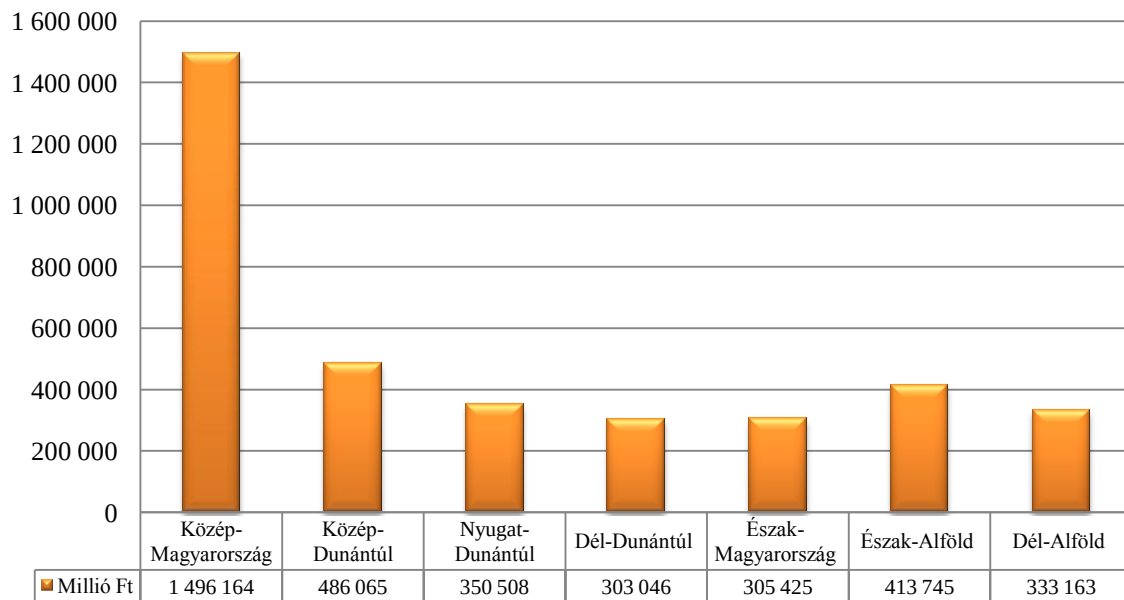
1. MELLÉKLET

2. ábra: 6 év (2005-2010) GDP átlaga

Forrás: Saját vizsgálat, KSH adatok alapján, 2011.

4. ábra: 6 év (2005-2010) beruházási átlaga

Forrás: Saját vizsgálat, KSH adatok alapján, 2011.

2. MELLÉKLET

○ **2. táblázat: Mezőgazdasági GDP népességre vetítve (2005-2010)**

Mezőgazdasági GDP népességre vetített (ezer Ft/fő)	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Közép-Magyarország	24	24	24	29	20	24
Közép-Dunántúl	84	88	95	99	76	89
Nyugat-Dunántúl	102	98	109	123	94	105
Dél-Dunántúl	125	135	125	137	104	128
Észak-Magyarország	61	59	58	68	52	62
Észak-Alföld	101	109	114	130	102	113
Dél-Alföld	149	157	159	180	136	159
Országos átlag	81	84	86	97	73	85
6 évi Országos átlag	84					

Forrás: Saját vizsgálat, KSH adatok alapján, 2011.

**3.táblázat: Mezőgazdasági támogatások népességre vetítve
(2005-2010)**

Mezőgazdasági támogatás népességre vetítve (ezer Ft/fő)	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Közép-Magyarország	9	8	9	10	15	13
Közép-Dunántúl	25	28	27	32	51	40
Nyugat-Dunántúl	29	32	31	38	56	49
Dél-Dunántúl	39	43	42	48	76	61
Észak-Magyarország	23	24	24	28	42	36
Észak-Alföld	37	45	49	52	81	76
Dél-Alföld	45	53	51	60	91	83

Forrás: Saját vizsgálat, MVH és KSH adatok alapján, 2011.

3. MELLÉKLET

5. táblázat: Mezőgazdasági GDP termőterületre vetítve (2005-2010)

Mezőgazdasági GDP termőterületre vetítve (ezer Ft/ezer ha)	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Közép-Magyarország	118 972	122 272	123 133	147 478	99 249	122 208
Közép-Dunántúl	107 623	112 149	118 448	121 021	93 191	110 504
Nyugat-Dunántúl	107 294	107 598	119 923	136 520	103 241	114 843
Dél-Dunántúl	105 095	112 641	102 677	111 465	83 566	103 039
Észak-Magyarország	68 614	66 073	64 096	73 740	56 017	65 707
Észak-Alföld	103 928	112 234	116 792	131 925	101 885	113 340
Dél-Alföld	127 939	135 177	136 440	152 706	114 742	133 400
Országos átlag	105 767	110 398	111 943	124 865	93 920	109 379
6 évi Országos átlag	109 375					

Forrás: Saját vizsgálat, KSH adatok alapján, 2011.

6. táblázat: Mezőgazdasági támogatás termőterületre vetítve (2005-2010)

Mezőgazdasági támogatás termőterületre vetítve (ezer Ft/ ezer ha)	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Közép-Magyarország	44 019	39 237	47 129	50 430	75 775	65 488
Közép-Dunántúl	31 970	36 136	34 089	39 060	62 191	49 459
Nyugat-Dunántúl	30 636	35 457	34 456	41 578	61 985	53 067
Dél-Dunántúl	33 129	35 613	34 135	39 015	60 961	49 578
Észak-Magyarország	25 619	26 886	26 595	30 063	45 021	38 026
Észak-Alföld	37 838	46 604	50 388	52 486	81 149	75 624
Dél-Alföld	38 785	45 908	43 931	50 818	77 155	69 684

Forrás: Saját vizsgálat, MVH és KSH adatok alapján, 2011.

4. MELLÉKLET

8. táblázat: Mezőgazdasági beruházás népességre vetítve (2005-2010)

Mezőgazdasági beruházás népességre vetítve (ezer Ft/fő)	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Közép-Magyarország	3	5	4	4	5	4
Közép-Dunántúl	18	14	15	21	26	19
Nyugat-Dunántúl	13	13	17	19	30	18
Dél-Dunántúl	23	20	30	29	37	29
Észak-Magyarország	8	8	7	8	12	9
Észak-Alföld	15	17	16	19	32	20
Dél-Alföld	18	16	20	22	32	22
Országos átlag	12	12	13	15	21	15
6 évi Országos átlag	15					

Forrás: Saját vizsgálat, KSH adatok alapján, 2011.

**10. táblázat: Mezőgazdasági beruházás termőterületre vetítve
(2005-2010)**

Mezőgazdasági beruházás termőterületre vetítve (ezer Ft/ ezer ha)	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Közép-Magyarország	16 544	23 460	19 993	22 717	25 103	21 586
Közép-Dunántúl	23 227	17 387	19 028	25 454	31 997	23 476
Nyugat-Dunántúl	13 925	14 575	18 152	20 967	33 192	20 105
Dél-Dunántúl	19 458	17 070	24 909	23 518	30 111	23 051
Észak-Magyarország	9 055	9 095	7 614	8 261	13 422	9 494
Észak-Alföld	15 805	17 714	16 117	19 447	31 595	20 151
Dél-Alföld	15 137	13 983	16 851	19 124	27 387	18 494
Országos Átlag	15 896	15 607	17 222	19 476	27 609	19 177
6 évi Országos átlag	19 176					

Forrás: Saját vizsgálat, KSH adatok alapján, 2011.